

2836

FRANCISCI
S ANCTI
BROCENSIS,

*In Inclita Salmanticensi Academia Emeriti,
olim Rhetorices, & Primarii Latinae,
Graecaeque Linguae Doctores,*

OPERA OMNIA,
UNA CUM EJUSDEM SCRIPTORIS VITA,

AUCTORE
GREGORIO MAIANRIO
Generoso Valentino.

TOMUS SECUNDUS,
SEU
OPERUM PHILOLOGICORUM
PARS PRIMA.

Fondo Santoro

GENEVAE, C43 / II
Apud FRATRES DE TOURNES.

MDCCCLXVI.

ELENCHUS
TRACTATUUM
TOMI SECUNDI.

<i>De Sacrificiis in cathedræ petitione Prælectio.</i>	Pag. 1
<i>Paradoxa.</i>	7
<i>De Autoribus interpretandis, sive de Exercitatione Præcepta.</i>	73
<i>In Artem Poëticam Horatii Annotationes.</i>	97
<i>P. Virgilii Maronis Bucolica serio emendata.</i>	151
<i>In Ibin Ovidii, & in Ternarum Ausonii Galli, Annotationes.</i>	197
<i>Auli Persii Flacci Satyræ sex.</i>	269
<i>Angeli Politiani Sylvæ.</i>	329
<i>Pomponii Melæ de situ orbis Libri tres.</i>	517

FRANCISCI SANCTII BROCENSIS,

In Inclita Salmanticensi Academia olim Emeriti Rhetorices, & Primarii Latine Græcæque linguae Doctoris,

DE SACRIFICIIS IN CATHEDRÆ PETITIONE PRÆLECTIO.

DUM Magistratus res divinas facerent, vel auspicia captarent, a præcone inclamabatur *HOC AGE*. qua voce adstantes admonebantur, ne perfunctorie, aut alias res agentes sacris, aut auspiciis operam darent: sed attentis animis in eam curam ac cogitationem incumberent. Plutarch. in *Numa*, & *Coriolano*. Terentius: *Hoc agite amabo*.

Minister qui victimam cædebat, priusquam feriret, rogabat sic: *AGON*, id est, Agone? Hinc putat Varro, Agonales dies dictos: Ovid. 2. *Fast. de Agonalibus*.

*Nominis esse potest succinctus causa minister
Hostia cælitibus, quo feriente cadit:
Qui calido strictos tincturus sanguine cultros
Semper, Agatne, rogat: nec nisi iussus agit.*

Nomina hostiarum sive victimarum.

Majores	Piaculares	Harugæ.	Opimæ
Lactentes	Prodigæ.	Maximæ.	Præsentaneæ
Animales	Mediales	Ambiegnæ	Egregiæ
Ruminales	Caviares	Confectæ.	Leclæ
Injuges	Optatæ	Præcidaneæ.	Duides
Eximie.	Optimæ.	Fordæ	Edules
Succidaneæ	Harvigæ	Sacres	Altilaneæ.
Ambarvales			

Verba hostiis accommodata.

Hostiæ probabantur, admovebantur, stabant, feriebantur, cadebant: cædebantur, mactabantur, immolabantur.

De probatione victimæ. Plin. lib. 8. cap. 45. Tertull. in apolog. Exta probata dixit Tibull. lib. 3. Lucian. de sacrificiis docet quomodo probarentur victimæ, antequam aris admoventur. Servius aliam etiam probationem ostendit. 2. Æneid. Dant fruges manib. fassas, & 9. Æneid. Et statuam ante aras. Quoties, inquit, victima luctabatur, ostendebat se improbari.

Ducebantur victimæ, non trahebantur. Cicer. 1. Divinat. Quum Censor populum lustraret, bonis nominibus, qui hostias ducerent, eligebantur. Suet. Aug. 59. Plin. lib. 28. cap. 2. A. gell. lib. 4. cap. 6. Si primis hostiis litatum non erat, aliæ post eodem ductæ hostiæ cædebantur. Ovid. Amor. 3. 12.

Ducuntur niveæ populo plaudente juvenæ. Statius lib. 4. Theb. Armentaque fisti

Aira monet, quæcunque gregum pulcherrima cervix. Ducitur. Virgil. 2. Georg.

Et ductus cornu stabit sacer hircus ad aram.

Macrobius lib. 3. Saturn. cap. 5. vide locum. Plin. lib. 8. cap. 45. vide locum. Suet. Julio. 59. vide locum. Vide Festum, Piacularia sacrificia. Livius lib. 21. de Flaminio consule sacrific. Suet. Galba. 18. Cornel. Ta-

Tacit. lib. 19. de Vitellio. Lampridius de Morte Alexandri Severi. Valer. Max. lib. 1. cap. 6. Dion. lib. 41. Ammian. Marcell. lib. 24. de tauris decem. Sil. Italicus. lib. 5. Nec rauco taurus cessavit. cæt. Idem lib. 19. Et simul extructis cespes surrexerat. cæt. Servius 2. Æn. Et magno mercentur Atridæ.

Quin & diros hostiarum mugitus averfabantur. Ovid. 7.

Mugitus victima diros Edidit.

Lucianus de sacrificiis. Plutarch. Sympos. 8. cap. 8. Hinc dicitur, hostiam cervicem feriendam præbere, offerre, porrigere, dare.

Adductæ hostiæ aris admovebantur. Virgil. lib. 12. Æneid.

Admovitque pecus, flagrantibus aris. Lucan. lib. 1. Sacris tunc admovent aris Erecta cervice marem. Cornel. Tacit. lib. 2. & alibi. Suet. Calig. 32. Arnob. lib. 7. & alibi. Ammian. Marcell. lib. 23. Ovid. lib. 7. Admotos templis tauros. Val. Max. lib. 1. cap. 1. Admota aris exta.

Admota aris hostia dicebatur Stare, interim dum vota conciperentur, eique vinum ac mola inspergeretur. Virgil. 2. Georg. Stabit sacer hircus ad aram. & lib. 3.

Sæpe in honore Deum medio stans hostia ad aras. Ovid. lib. 1. Fast.

Rode caper vitem, tamen hinc quum stabis ad aras,

In tua quod spargi cornua possit, erit.

Seneca. Hercul. Fur. Act. 4. Sce. 1.

Stat ecce ad aras hostia, expectat manum cervice prona: Idem Herc. Oet. Ut stetit ad aras omne votivum pecus. Martial. 3. Vite nocens rosa stabat moriturus ad aras Hircus: Sil. Ital. 16. Victimæque admotæ stabat subjecta bipenni. Plin. lib. 28. cap. 2.

Ferire Græce *πᾶν* ad victimas pertinere docet Paulus, qui *Ferias a feriendis victimis appellatas* scribit. Ovid.

Colla rudes operum præbent ferienda iuveni;

Quos aluit campis herba Falisca suis.

Seneca *Herc. Oet.* Me nuptiali victimam feriat die.

Ovid. 4. *Ponto.* Albæ opimorum colla ferire boum.

De herba porro Falisca, & Clitumni gregibus, unde albæ ducebantur victimæ multa leges apud Plinium

lib. 2. cap. 103. Virgil. *Georg.* 2. Ovid. lib. 4. *Pont.*

eleg. 7. Prop. lib. 2. Stat. 3. *Silv.* Silium Ital. 4. & lib. 8.

Juven. *sat.* 12. Claud. 6. *Honor. consul.* Verbo etiam

Percutiendi sæpe Ovidius utitur, & Florus, & Ob-

sequens de Prodigis. Ictam quoque victimam aliquando dicunt poëtæ.

Percussas autem victimas fuisse securi, tritum & pervium est. Cadendi verbo passim utuntur poëtæ.

Virgil *Æneid.*

Multa tibi ante aras nostra cadet hostia dextra.

Innumera sunt exempla, quibus superledeo. Passim etiam dicunt Latini *stantem*, & *cadentem hostiam*.

In quam vero partem caderet hostia, quomodo veteres observaverint, docet Fest. in voce *Piacularia*.

Maclant lectas de more bidentes. 4. *Æneid.* Virgil. Ubi Servius: *Maclant*, verbum sacrorum κατὰ Εὐφρο-
μισμὸν dictum, quasi magis auctum: unde & *magmen-*
tum dicebant. Olim enim hostiæ immolatæ diceban-
tur *mola falsa tactæ*. Quum vero ictæ, & aliquid ex
illis in aram datum, maclatæ dicebantur per lauda-
tionem, per boni hominis significationem, ut *Ado-*
lere. Nam, *Maclare*, est magis augere.

Idem. 9. *Ænei.* Immolari proprie dicitur, sed quum accipiunt molam falam, vide Festum in voce, *Im-*
molare. Ovid. *Metam.* 15.

Imponique suæ videt inter cornua fronti

Quas coluit fruges.

Qui vero sacrificabant, *Facere* dicebantur, sicut Græci θύω, non tantum quod Plutarch. observavit lib. *Symp.* 7. cap. 8. sed & *Dran* dicebat, ut ait Athen.

Athen. lib. 14. vide Nonnium, Auma. Virgil. *Eclo.* 4.

Quum sacram vitula pro frugibus ipse venito.

Ego tamen ex vulgari modo loquendi dico deesse accusativum *Sacrum*, vel *sacra*. Nam sæpe apud Homerum lego: ἱερὰ παῖον, *sacra faciens*.

Atque ita *Sacrificare*, nomen est generale, ad omnia sacrificia sive sint oblationes, seu gratiarum actiones, sive expiationes, cætera.

Quum vero sacrificio peracto bona exta nunciabantur, deosque placatos, & propitiatos indicabant, promittebantque iis volentibus, & propitiis bene, ac foeliciter eventurum, quod aggrediebantur, seu in animo habebant, qui sacrificabant, tunc *Litare* dicebant, vide Macrobi. lib. 3. cap. 15. *Satur.* Idem lib. 1. cap. 8. *Somn.* *Litationem propitiationis* dixit.

FRANCISCI
SANCTII
BROCENSIS,

*In Inclita Salmanticensi Academia Pri-
marii Rhetorices, Græcæque linguae
Doctoris,*

PARADOXA.

Juxta Exemplar Antverpiæ anni 1582.

GENEVÆ MDCCLXV.

FRANCISCUS SANCTIUS

BROCENSIS,

Veritatis Indagatori, S. P. D.

INVETERATA querela est, LECTOR CANDIDE, & in Ciceronem, virosque alios doctissimos sæpe jactata, eorum qui ægrè ferunt quicquam in litteris innovari extra ea, quæ à præceptoribus suis à primis annis imbibierunt. Quos video non alia potiore ratione niti, quàm ea, quæ ab opificibus solet usurpari: Sic videlicet à suis majoribus accepisse. Quæ ratio in iis tantum, quæ ad orthodoxam nostram fidem spectant, firma & constans esse deberet: cæteris omnibus in rebus ratione, causa, doctrina, non recepta hominum persuasione disputandum. Nec id hoc dico, quòd me aut alicujus autorem profitear novitatis, aut eos velim defendere, qui novitatis sese profitentur inventores. Ego etenim quo potui semper conatu antiquitatis & amator, & investigator extiti: unde factum est, ut cum pervetera doceam, sed inaudita plerisque, rerum novarum excogitator appeller. Cur, obsecro te, qui nitorem incultis, obscuris lucem, barbaris elegantiam restituit, novitatis crimine sit condemnandus? Cur istis potius non venit in mentem non ita pridem mille quingentas fere glossas ex jure Pontificio esse sublatas, quas hætenus & vulgus doctorum approbaverat, & multi non parva volumina in illis interpretandis consumpserant? Quo solo argumento possem istorum os facillimè obturare: multa scilicet hætenus pro veris esse tradita; quæ si acriore censura limentur, à veritatis commercio sint explodenda.

denda. Proinde non abs te peto, LECTOR CANDIDE, ut me vera dicentem adversus rabulas istos tuearis: novi enim quàm sit eorum curta supellex; noruntque omnes altius Lunam currere, quàm ut canum latratibus possit infestari: Sed ut hæc, quo emittuntur animo, legas, & accipias, Vale.

PARA-

PARADOXON I.

Unius Vocis unica est Significatio.

SI quis primo intuitu nos paradoxon, non veram sententiam, proponere arbitretur, audiat Aristotelem, quem sententiæ nostræ præcipuum facimus adfertorem; qui res natura diversas uno nomine posse quidem vocari docet, sed per analogiam, id est, comparisonem, vel proportionem. *Homonyma* (inquit) dicuntur quorum solum nomen commune est, definitio verò naturæ circa illud nomen alia atque alia: ut animal quod est homo, & id quod pingitur. Quo in loco perperam vertit Boëtius, *Æquivoca* dicuntur. Nam neque æquivocum vox Latina est, neque satis ad Aristotelis mentem accommodata. Homonymon enim concors in voce, seu simile in voce significat. Itaque tolerabilius verteret, *Analogia* dicitur, &c. Ego certè, si nominibus barbaris uti liceret; quæ isti vocant æquivoca, univoca nuncuparem: & rursus quæ illis univoca, mihi essent æquivoca. Id quod Aristotelea exempla ostendunt planissimè. Quæ si hebes Dialecticorum acumen considerasset, non inter tot tenebras hætenus versaretur. Nec quisquam mihi jure objiciet tot temporum curricula, in quibus semper hæc ita tradita sunt, & pro veris habita; nam *possessor malæ fidei* (ut est apud Jureconsultos) *nunquam potest præscribere*. *Nobis* (inquit D. Augustinus) *qui ratione vincimus, frustra consuetudo objicitur, quasi consuetudo major sit veritate*. Divus certè Thomas diligentissimus Aristotelis & veritatis interpret, sæpe alias, sed in illo

illo præcipue Porphyrii, *Siquis omnia entia dicat, æquivocè nuncupabit*: æquivocè, inquit, id est, analogicè. Rodolphus Agricola *lib. I. cap. 23. Homonyma* vertit agnominationem. Ego verò quatuor potissimum rationibus adducor, quibus æquivoca ista radicitus putem extirpanda.

1. Si voces (ut ait Plato in *Cratyllo* & Aul. Gellius *lib. 10. cap. 4.* & divinæ litteræ nos passim docent) natura significant, quonam, obsecro, pacto uno eodemque nomine diversæ naturæ nuncupabuntur? Sin autem (ut docet Aristoteles, qui cum Platone non pugnat, modò rectè intelligatur) significant ex instituto (institutum autem seu ad placitum intelligo prudentium virorum, qui rerum inspecta natura nomina solent imponere) dementem & insanum impositorem vocum judicemus oportet, qui mensam & librum uno nomine nominari præceperit.

2. Præterea si essent æquivoca, i. quæ ex æquo & æqualiter plura significarent, perpetuò nobis esset utendum adjectivis nominibus, aut aliqua alia distinctione, qua res inter se differrent. Nec enim satis esset dicere, vidi canem, aut mordet canis, nisi adderes terrenum, cælestem, vel marinum.

3. Adde quòd negligentem & deminutum judicarem Aristotelem, si nullam analogiæ regulam tradidisset, quæ ita erat ad syllogismos necessaria, quàm quæ maximè. Sed nullam aliam nobis, præter hanc, præscripsit; necesse est igitur illam sic interpretemur: Analoga dicuntur, &c.

4. Postremò me movent doctissimorum testimonia. Cicero enim *lib. ultimo, epist. 17.* docet verborum domicilium in re una esse proprium, migrationes in alienum multas. Aul. Gell. *lib. II. cap. 12. Chrysippus ait, omne verbum ambiguum natura esse, quoniam ex eodem duo vel plura accipi possunt. Diodorus autem, cui Crono cognomentum fuit, nullum,* inquit,

inquit, verbum est ambiguum, nec quisquam ambiguum dicit aut sentit. Nec aliud dici videri debet, quàm quod se dicere sentit is, qui dicit. At cum ego, inquit, aliud sensi, tu aliud accepisti, obscure magis dictum, quàm ambiguum videri potest. Ambigui enim verbi natura illa esse debuit, ut qui diceret, duo vel plura diceret: nemo autem duo vel plura dicit, qui sentit unum dicere. Hæc Gellius. Cæsar Scaliger in calce libri *De causis linguæ Latinæ* rectè carpit Nonium Marcellum & alios, qui cum *De sermonis proprietate* libros inscripserant, multa significatorum monstra uni eidemque voci designarunt. Tunc subdit: *Unius namque vocis una tantum sit significatio propria, ac princeps: cæteræ aut communes, aut accessoræ, aut spuræ.* Foreirus Lusitanus super Esaiam multis in locis, sed præcipue *cap. 8.* in principio, Ego, inquit, in hac semper fui sententia, ut non nisi unam habere significationem verba Hebræa existimarem. Valla *lib. 6. cap. 3.* contra Nonium Marcel. sic ait: *Nam quis credat autores uni dictioni tot significata, & quidem pro se quemque nova dare voluisse; tanquam linguam ipsam confundere cuperent?* Vide eodem *lib. cap. 5. 8. II. 12.*

Sed antequàm ad exempla transeo, sex præmittendæ sunt regulæ, quibus totum negotium dilucidè explicabitur, & assertio nostra constabitur.

1. Hæc doctrina in nominum & verborum rectis intelligitur: hi enim sunt propria rerum nomina. *Catonis & Catoni* (inquit Aristo.) *non sunt nomina, sed casus nominis: sicut sanabitur & sanabatur, non sunt verba, sed casus verbi.* Frustra igitur mihi obijcies ducis, duces esse nomina & esse verba, ac proinde ambigua: sic legis, legi, leges: sic vis nomen & verbum: sic avis, quæ volat, & avis dativus ab avus: sic satis adverbium, & à fata fatorum: sic canis verbum, & canis nomen, quanquam anti-qui, hæc canes, ut hæc vulpes, dixerunt. Sub hac
etiam

etiam doctrina volo comprehendere rectos plurales quæ aliis singularibus assimilantur: ut prudentia in plurali, cum prudentia æ: sic temperantia, continentia, & alia hujusmodi. Quanquam & his alia commodior potest reddi ratio; quia nomina adjectiva non faciunt cum substantivis ambiguitatem, utpote quæ sola in oratione sine substantivo non ponantur: & ita multum differt auditus sermo, ab auditus us; & census homo, à census us; & gustatus cibus, à gustatus us; sic multa pro pœna, & multa virtus, quamvis multa aliqui scribant.

2. Inspicienda est diligenter prima nominum forma & impositio. Nam aliter multa mihi obijcies, etiam in rectis, quæ omnino ambigua videantur: ut ligo, onis, & ligo, as; sic lens pro verme & legumine: frons pro folio, & parte capitis. Cui objectioni sic respondeo. Antiquitus (teste Sospitro Charisio, & M. Varrone) nullum nomen in duas consonantes desinebat: unde etiam sæpe legimus hæc sepes, trabes, plebes, fortis. Testimonia lege apud Priscian. lib. 7. Varronis accipe verba ex lib. 9. Videmus, inquit, ex his verbis trabes, duces, de extrema syllaba, E, litteram exclusam, & ideo in singulari factum esse trabs, dux. Hæc ille. ego addo: Cum E, vel I, aufertur, si tres remanent consonantes, perit penultima: ut hæc frondes, frons: hæc frontes, frons: hæc lentis, lens: hæc lendes, lens. Non tamen omittenda est Charisii differentia: Fros (inquit) sine N. littera, ne faciat, inquit Plinius, frontis: citatque bis Varronem sic, ulmos & populos unde est fros. Item, fros, fenum, messis. Ego tamen apud Lucretium fruns & frundes semper invenio; & ita legendum apud Virgilium & Ovid. Servius & alii contendunt. At de Ligo (inquit) quomodo te expedies? Inspice, inquit, primam formam ligo, cudon, udon, harpagon, mangon; nam legimus apud poetas cudonas, & harpagonas.

gonas. Sed Latini (ut ait Priscian.) solent auferre n, his nominibus: ut Plato pro Platon; sic Vangio, Brito, Agamemno; sic harpago, ligo, pro ligo; sic turbo, vel turbon, quod semper facit onis, contra Grammaticorum recentiorum differentiam: nam cum legis turbinis & turbinibus, est ab hic turben: ut ex Cæsare & Plinio disputat Charisius.

3. Nec mihi etiam fraudi sint varia linguarum idiomata. Sæpe namque sic continget ut una voce multa significantur. Lusitani enuntiant UN GRAN RATO. nos item eodem modo: at illi magnum murem significant, nos spatium temporis.

Ergo pro causa Græcus casus est ab ergon; Latinis est conjunctio: & fortasse semper utrumque idem est.

Hic seps pro fera Græcum est, & à putredine dicitur; hæc sepes, unde seps Latinis est vallum.

Græcè mna, unde mina: Latinis minæ pro interminatione.

Hic axis pro fera, Græcum; pro parte currus, Latinum.

Hic cassis, is, pro rete Latinum: hæc cassis, dis, pro galea Græcum: unde cassida in accusativo.

Pax, Græcis est adverbium silentii, cum digitus ori apponitur: non admirantis ut docent aliqui. Latinis est quies.

Hic vel hæc calx pro calcaneo, Latinum à calcando: hæc Calx, vel potius chalcx, pro lapide cocto Græcum. Aliter Caper de orthograph. Nam pro materia calcs scribit, pro parte pedis calx.

Fucus pro ape Latinum; fucus vel phucus pro purpura, Græcum.

Gallus cum est vox Phrygia, fluvium significat, ubi Cybeles sacerdotes (ob id dicti Galli) emascu- labantur. Vide Plin. lib. 5. cap. 32. Idem lib. 35. cap. 12. Samia testa matris Deum sacerdotes, qui Galli

Galli vocantur, virilitatem amputant. Vide Ovid. 4. Fast. ex illo loco: Cur igitur Gallos, qui se excidere, vocamus, Cum tantum à Phrygia Gallica distet humus? Γαλλος apud Græcos album significat, inde Gallorum gens vocata, quia corporibus albis sint præditi. Unde Virgil. lib. 8. Æneid. de Gallis: Tum lactea colla Auro innectebant. Gallus Latinis avis est nota, sed qui Latinè loquuntur solent addere, gal-
linaceus, propter ambiguitatem. Xenophon in Homonymis.

4. Syllabæ quantitas apud Romanos fatis superque distinguebat voces: quod nos, nisi in carmine, non sentimus. Hujus generis sunt *populus* pro arbore prima longa; pro turba, brevi. *Palus*, *udis*, prima brevi: *palus*, *i*, prima longa. *Uter*, *tris*, prima longa: *uter*, *a*, *um*, prima brevi. *Labor* nomen prima brevi; verbum, longa. *Colo*, *as*, producit; *colo*, *is*, breviat. *Sinus* pro gremio, brevi: pro vase, longa. *Pila* lusoria brevi, *pila* pro mortario longa: *compilare* verò à nullo horum ducitur, sed à Græco, teste Turnebo; nam *πλέτην* *Æoles* furem vocant, Hesiodus *φίλητην*. Vide Jos. Scalig. in Festum, *compilare*.

Plagæ pro funibus illis quibus retia tenduntur circa summam & imam partem; aut pro mundi regionibus, quæ Græcè climata dicuntur, breviat; pro vulnere producit. *Anus*, pro vetula, breviat; pro podice, producit.

Os oris, unde osculum, producit; *os ossis* breviat. Teste D. Aug. in lib. de Grammatica. & lib. 3. cap. 3. doct. Christ. Lucr. lib. 3. *Exos* & *exanguis* *tumidos* *perfluctuat* *artus*.

5. Accentus mirè distinguebat ambiguum, nec hinc loquor de ridiculis illis *fanè*, *palàm*, *porrò*: hi enim nec erant apud antiquos ante Quintiliani tempora, nec poterant amphiboliam parere, ut in prima regula admonuimus, præsertim cum *porrò* pro *deinde*,
merè

merè sit Græcum: Sed de aliis secretioribus, & qui nostras aures omnino fugiunt. Aliter enim enuntiabant *οππς* Græcum, aliter *seps* Latinum; quoniam illud per *n*, i. e. longum scribitur Græcè; hoc per *e*, i. e. tenue. Sed hoc illustremus doctorum testimoniis.

Lustra (inquit Festus Pomp.) significant lacunas lutosas, quæ sunt in silvis, aprorum cubilia: à qua similitudine, ii qui in locis abditis, & sordidis ventri & desidie operam dant, dicuntur in lustris vitam agere. At quum ejusdem vocabuli prima syllaba producit, significat nunc tempus quinquennale, nunc populi lustrationem. illud à luto, hoc à luendo: Adeo (inquit idem) duas habet significationes: nam cum prima syllaba acuta effertur, idem significat quod accedo: ut cum dicimus, adeo prætorem: cum autem secunda, id est quod usque eò: non quidem secundum rationem, quia ad præpositio accusativis accommodata est, sed vetusta quadam loquendi consuetudine. Vide Festum in vocib. Ergo, muscerda, parret, pone, sagaces, quando. & Aul. Gellium lib. 6. cap. 14. de quiesco.

Quidam (inquit M. Varro) reprehendunt, quòd pluit, & luit dicamus in præterito & præsentì tempore, cum analogiæ sui cujusque temporis verba debeant discriminare: falluntur, nam est, ac putant, aliter: quod in præteritis u dicimus longum luit, pluit: in præsentì breve luit pluit. Ideoque in venditionis lege fundi, ruta cæsa ita dicimus, ut u producamus.

Donatus ad illud Terent. Filium perducere, ut una esset. i. ut cibum capiat & correptè. Item ad illud, ut de symbolis essemus, melius, inquit, essemus producta e littera. Ego in illis locis corruptum existimo Donatum, sed tamen id quod volumus, ostendit. Cicero in Oratore perfecto docet inclutus prima brevi enunciari, insanus prima longa. De hac re vide pulchrum apud Aul. Gell. lib. 9. cap. 6.

6. *Euphemismos*. i. bona ominatio (inquit Deme-
trius Phaler.) est figura quæ odiosas res bonis ver-
bis edit, & impia itidem facta, piis. Hinc multa di-
cuntur in contrariam significationem: ut benedicere,
pro maledicere sæpe in sacris litteris: ut 3. Reg.
cap. 21. *Benedixit Naboth Deum, & regem*. Job.
cap. 1. *Nisi in facie benedixerit tibi*. Ibid. cap. 2. *Vi-
debis quoddam in facie benedicat tibi*. Ibid. *Benedic Deo,
& morere*. Sic sperare pro timere: sic potiri hostium,
& potitus hostium apud Plautum in *Captivis*, pro
captivum esse: sacer pro execrando, &c. Antiqui
summopere observabant auguria, sed illa præcipue
quæ ab hominum ore prodibant, quæ propriè omina
vocabantur: Hispanè *Alfil Toledano*. Cicer. 1. de
Divinat. *Neque solum Deorum voces Pythagorei ob-
servaverunt, sed etiam hominum, quæ vocant omina:
quæ majores nostri quia valere censebant, idcirco om-
nibus rebus agendis QUOD BONUM, FAUSTUM,
FELIX, FORTUNATUMQUE ESSET præfaban-
tur. Rebusque divinis, quæ publicè fierent, ut FA-
VERENT LINGUIS imperabatur, &c. Favere au-
tem linguis non intelligo idem esse quod tacere, ut
multi arbitrantur, sed bona verba dicere: nam cre-
debant vitari sacra, si quis dura, mala, vel omi-
nosa verba loqueretur. Tibull. lib. 2. eleg. 2. *Dica-
mus bona verba (venit natalis) ad aras: Quisquis
ades lingua vir mulierque fave*. Ovid. 1. Fast. *Pro-
spera lux oritur, linguisque animisque favete: Nunc
dicenda bono sunt bona verba die*. Horat. 3. Carm.
Malè ominatis parcite verbis. Sed exemplis agamus.*

Adoleo & *adolesco* crescere est, sed in sacris (ut
notat Servius ad illud Virgil. 4. Georg. *Pancheis
adulescunt ignibus aræ*) incendere & cremare, sed
per figuram euphemismon. Nam quia victima &
altare verbenis, ture, vino, & extis crescebant &
augebantur, dictum est *adolescere* pro cremare. vide
Festum & Nonium.

Macla-

Maclare ex eodem omine dictum est pro inter-
ficere, cum propriè sit augere, hoc est, magis au-
ctare. unde *maclus*, id est, magis auctus. Servius
ad illud Virgil. *Maclant lectas de more bidentes*,
verbum sacrorum inquit, per euphemismon, ut ado-
lere.

Rectè pro nihil, aut non, aut malè. Terent.
Heaut. tum quod dem ei rectè est, nam nihil esse
mihi religio est dicere. Idem Eun. Nunquid vis?
C. rectè, id est non, vel nihil. Plaut. Asinar. Hæc
rectè quæ tu in nos dicis, aurum atque argentum
merum est.

Sacer dicunt esse nomen medium: ut Græcis *Ana-
thema*; & nunc in bonam, nunc in malam partem
accipi. Sed quid sit homo sacer, vel *Anathema*, ab
antiquissima historia petendum, quam narrat Jo.
Zetzes histor. 23. Chiliad. 5. Cujus carmina sic ver-
tebam:

*Catharma quondam tale purgamen fuit
Si pestis, aut fames, vel alia calamitas
Vexaret urbem ira Deorum percitam,
Ad victimam deformis ante omnes homo
Purgamen atque pharmacus ductus fuit.
Cum ventum ad aram est, caseum, ficus, ador
Ipsi in manum dabant: deinde septies
Fudenda scillis verberabant victimæ,
Caprifico, & aliis surculis agrestibus.
Agrestiumque urebant ramis arborum
Devota membra: tum sacrum cinerem gravis
Levamen urbis ventilabant in mare.*

Hæc ille atque alia: citatque testem Lycophronem
& Hipponactem. Idem Chiliade 8. histor. 239. ci-
neres spargi solitos addit per totam civitatem. Sui-
das præterea in dictione *Peripsma*, addit dicere
solitos cives ad hujusmodi anathemata: *Purgamen
pro nobis esto, salus, & redemptio.*

Hujusmodi sacrificium Hebræis vocabatur *Aza-zel*. i. caper emissarius: de quo Levit. cap. 16. ab Ez. i. caper, & *Azal*. i. abiit. Græcis *Apotropæon*, sive *Apopompæon*, id est malorum depulsio. Dicebatur etiam propriè *Anathema*. Itaque Sacer apud Latinos idem est quod *anathema* Græcis, & ita per euphemismon pro execrando accipitur. Quamquam Monachus Menesius, qui de accentibus scripsit, aliter quæstionem solvit: contendit enim in sacris Bibliis duo esse nomina *Anáthema*, & *Anathéma*: & illud cum accentu in antepenultima & cum epsilo in penultima semper accipi in malam partem pro execrando: at cum accentu in penultima, & u, i. e. longo, semper accipi pro donario, vel re templis dicata. Ego scripturam quidem in Bibliis Græcis sic reperiri animadverti, sed quomodo ab eodem verbo *ἀναθεῖναι* duo ducantur nomina contrariæ significationis non video. Unum semper nomen est *anáthema* sive *anathéma*, ut *sacer* apud Latinos. Quid est igitur illud tam crebrò in Conciliis repetitum, *Anathema sit*? Respondeo primum posse dici per Euphemismon: ut benedicere, pro maledicere: quasi dicat: *Anathema sit*, id est, sit benedictus. Quia viros sanctos non decet maledicere. Deinde respondeo, posse etiam intelligi juxta propriam & genuinam nominis notionem: *Anathema sit*, id est, sit peccatum pro toto populo, sit devotio, ferat omnia populi peccata. Ita D. Paulus ad Rom. 9. optabat esse anathema post Christum pro fratribus, id est, se devovere & hostiam fieri à Christo. i. post Christum; quia Christus fuit pro nobis hostia, & factus est pro nobis peccatum, cum peccatum non haberet: Et verè languores nostros ipse tulit, & dolores nostros ipse portavit. Festus in voce *Sacer*, mihi non placet, aut ejus verba corrupta leguntur. Illud verò Virgilii; *auri sacra fames*: alia res est. Nam Græci *ἱερόν*. i. sacrum pro magno

magno solent usurpare, unde *os sacrum*. i. magnum: & *morbus sacer*. i. magnus vel comitalis. Ita Plutarchus de industria animalium. Unde Adag. *sacram ancoram solvere*, i. magnam.

Alter, in auguriis dicebant pro non bono, ut ait Festus in dictione *Alter avis*. Et in senatu dicebat consul: *Qui hoc sentitis, huc transite: qui alia omnia, illuc*. i. qui negatis, vel dissentitis. Cicer. Lib. 1. epist. De tribus legatis, frequentes iere in alia omnia. i. dissensere. & lib. 10. Eum senatus reliquit, & in alia omnia discessit. Vide Suidam in voce *Eumenides*: & *Callias*.

De Analogia Significationum.

His regulis præmissis, ad analogiam significationum transeamus.

Jus juris propriè significat diarium, sive portionem victus. Antiqui enim (ut inquit Valer. Maxim. lib. 2.) adeò erant continentiae attentis, ut frequentior apud eos pultis usus, quam panis esset. Plin. lib. 18. cap. 8. Pulte autem, non pane vixisse longo tempore Romanos manifestum, quoniam inde & pulmentaria hodie quoque dicuntur. Non itaque vescabantur carnibus, sed oleribus aut pultibus, totumque edulium jus vocabant. Horat. 2. Serm. Est operæ pretium duplicis cognoscere juris Naturam. Hujus autem juris in conviviis pares dabantur unicuique partes: unde Homerus, convivium æquale ferè semper nominat. Vocabantur verò Duplicari (ut ait Varro) quibus in conviviis ob virtutem duplicia ut darentur cibaria fuit institutum. Cujus rei etiam in sacris Bibliis fit mentio. Nam Genes. cap. 43. major portio data est Benjamin, quam cæterorum cuilibet. Itaque propriè jus est quod Hispanè dicimus *Quinon*, parte, porcion, ordinario. Græcis est *ἄνισος*, id est, *dimensum* (ut vocavit

Terentius) Hebræis est *Man*, à verbo *mand*, id est divisit vel numeravit. Nam ubi legitur Daniel. cap. I. *Et constituit illis rex annonam per singulos dies de cibis suis*: Hebraicè legitur *mand*. Hinc igitur metaphoricè jus vocatur munus illud quod suum cuique tribuit.

Vertex (inquit Fabius lib. 8. cap. 2.) est contorta in se aqua, vel quicquid aliud simile vertitur: inde propter fluxum capillorum pars est summa capitis; & ex hoc, quod est in montibus eminentissimum. Valla lib. 6. cap. II. Rectè (inquit) dixeris hæc omnia *vertices*, propriè tamen unde initium est. Quare nemini debet mirum videri, cur interdum una vox plura significet. Hæc illi. ego tamen magis assentior Charisio lib. I. *Vertex* (inquit) à *vertendo*, *vortex* à *vorando*: & vult Plinius verticem immanem vim impetus habere: ut *ingens à vertice pontus*: vorticem verò circumactionem undæ esse: ut, *Et rapidus vorat æquore vortex*. Caper Grammaticus: *Vortex fluminis est, vertex capitis*.

Tempus, ut Varro scribit, est mundi intervallum & motus divisum in partes aliquot, ab Solis & Lunæ cursu, à quorum tenore temperato tempus dictum est. *Tempora* in capite, Hispan. *las sienes*, ob id dicta putant, quòd ab iis indicia petamus senectutis. Posuit enim natura in multis animantibus ætatis signa: ut veterinis & ovibus in dentibus, cervis in cornibus: sic homines in temporibus gerunt ætatem. Unde Homerus senes vocat *Πολυπρότερος*, id est, canorum temporum, quia plurimum inde cani incipiunt. Nam priora capitis humiditatis pituitæque plus habent, quàm posteriora. Virgil. 5. *Æneid.* *Æmula nec dum Temporibus geminis canebat sparsa senectus*. Vide Alex. Aphrodis. *problemata*: & Columellam lib. 6. cap. 29.

Nepos (inquit Charisius) significat & certum cognationis gradum, & rei avitæ consumptorem. Mihi

tantum significat filiorum filium. Romani pueri patris tradebantur erudiendi, & castigandi: unde proverbium; *Nec sis patruus mihi*. Quia patruus, etiam si ament, nesciunt ad peccata connivere. Avi contra impotentius amant, omnia indulgent, castigare nesciunt. Inde nepotes evadunt perditissimi. Aristoteles 3. *Ethic.* in calce intemperantiam vocat *Ακατασίαν*, id est, incastigationem; & *ακατασίαν* dicuntur incastigati. Tales igitur sunt nepotes. Inventio & apud Græcos *Νηπώδης* vocari nepotes, quasi sine pede, hoc est fundamento: quia filiis fundamentum rei familiaris non erunt: dilapidant enim rem familiarem. Qui deducunt à *nepa*. i. scorpione, quia filios devorat, mihi non placent.

Tollere liberos, tollere onera, tollere in crucem, tollere aliquem è medio vel è vita; semper est sublevare. Sed *tollere* pro educare vel habere filios, ex antiqua consuetudine petendum. Antiquitus pueri recenter nati terram primùm omnium tangebant, tanquam rerum omnium parentem: autor est Plinius in *proæmio* lib. 7. Tertulliani verba sunt: *Dum prima etiam constitutio infantis super terram statim Edææ sacrum est.* Sapientia. cap. 7. *Et ego natus accepi communem aërem, & in similiter factam decidi terram.* Sic positum infantem patres solebant statim allevare: qui autem non tollebatur, ut abdicatus & projectus habebatur, idque inauspicatum habebatur. Papinius *ultima silva* deplorat servulum immatura morte surreptum, sed antè donatum libertate, hæc addens: *Meus ille, meus, tellure cadentem Excepi.* vide Turneb. lib. 22. cap. II. & lib. 4. cap. 15. D. August. lib. 4. de *Civit. Dei.* cap. II. *Ipse levet de terra, & vocetur dea Levana.*

Cernere (inquiunt) est videre, est pugnare; & *cernere hæreditatem*, est adire hæreditatem. Non ita est: nam propriè *cernere* est separare furfures à farina, i. cribrare: Hispanè, *cerner*. Plin. lib. 18. cap. II.

Posteaque gypsi pars quarta inspargitur, atque ut co-
hæserit, farinario cribro subcernunt, quæ in eo re-
mansit, exceptitia appellatur, & grandissima est,
rursus quæ transit, arctiore cernitur, & secundaria
vocatur. Hæc Plinius. Cum igitur cernere sit pro-
priè separare furfures à farina, non malè pro dis-
cernere, & discriminare coëpit accipi: deinde etiam
pro dimicare, quia olim lites omnes & præcipuè de
terminis agrorum ferro decernebantur. Et Stobæus
sermone 8. ex libro De moribus gentium Nicolai hæc
refert. Umbrii cum controversias inter se habent,
pugnant armati, sicut in bello, & qui suos adver-
sarios interemerint, justiore causam habuisse viden-
tur. Unde Ennius apud Ciceronem: Ferro, non auro
vitam cernamus utrique. Et Virgil. 12. Æneid. In-
ter se coisse viros decernere ferro. Sic enim legit
Færnus ex antiquis codicib. Postremo, cum ait Ul-
pianus: Titius hæres esto, cernitoque in diebus cen-
tum proximis, quibus scieris, poterisque nisi ita cre-
veris, exhæres esto: Cernere pro deliberare accipi-
tur: Nam cretio est certorum dierum spatium, quod
datur instituto hæredi ad deliberandum utrum expe-
diat ei adire hæreditatem, necne. Varro. lib. 5. dum
hujus verbi etymon conatur indagare, tres significa-
tiones sic ad unam reducit: Dictum cerno à creo, id
est, à creando, ab eo quod cum quid creatum est, tum
denique videtur. Hinc fines capillorum discreti, quod
finis videtur discrimen. Cernito in testamento, id est,
facito, videant te esse hæredem, &c. Hic Varro mihi
non magnoperè placet, sed tamen quod volumus
efficit. Ego certè multo antè docui, quod postea
Josepho Scaligero placere animadverti, cerno à φημι
Græco deduci, id est, judico: Unde crimen, de
quo judicatur, & crines qui discernuntur.

Opus (si carnificibus linguæ Latinæ, id est, Gram-
maticis credas) in mille munia distrahitur; nunc enim
substantivè indeclinabile, nunc adjectivè indeclina-
bile

bile accipiunt, & omnibus ferè casibus jungi posse
asseverant: quin etiam sunt qui, opus habeo, pro
necesse est mihi, dicant. Ego hæc omnia puto de-
liramenta. Nam nec opus sumitur pro necesse est,
nec aliud unquam significat, quàm hoc nomen opus,
operis: ut opera nostra, opera regis. Nam cum
dicis: libri sunt mihi opus, significas, libros esse mihi
omnia. Hispanè, el todo: cum autem dicis: opus
est mihi libris, dicis, totum negotium esse mihi in
libris: sic opus est facto, i. negotium & difficultas,
sive usus est in facto. Sic Virgil. Nunc viribus usus.
i. nunc est usus, opus, negotium, & tota vis in vi-
ribus. Hoc melius intelligetur, si addas adjectivum:
Horat. lib. 1. carm. Sunt quibus unum opus est intactæ
Palladis urbem carmine perpetuo celebrare. Virgil. 6.
Æneid. Hoc opus, hic labor est. Cum additur ge-
nitivus, longè alia res est, quàm Grammatici pu-
tant. Ovid.

Non minor est virtus, quàm quærere, parta tueri;

Casus inest illic, hic erit artis opus.

i. in hac parte totum est negotium artis. Propert.
lib. 2. eleg. 10. Magni nunc erit oris opus, i. nego-
tium & labor. Græci dicunt: ἔργον ἐμπειρίαν, Cicero
vertit, difficile est invenire.

Volo, as, & volo, is, valdè diversa videntur. Sed
accipe M. Varronis verba ex lib. 5. ling. Lat. Volo
à voluntate dictum, & à volatu, quod animus ita
est, ut puncto temporis pervolet, quo vult. Idem lib. 8.
Fit enim ut rectus nonnunquam sit ambiguus. Ut in
hoc verbo volo, quod id duo significat, unum à vo-
luntate, alterum à volando: itaque à volo intelli-
gimus volare & velle. Hæc verba sunt objectio con-
tra Varronem, quorum responsio Varroniana de-
sideratur.

Puto as, propriè est purum facere (ut ait Varro)
Hispan. poder, idè antiqui purum putum appellabant.
Unde disputatio & computatio, & putator, qui arbo-
res

res puras facit. Ideò ratio putari dicitur, in qua summa sit pura. Sic is sermo, in quo pura disponuntur verba, ne sit confusus, atque ut diluceat, dicitur disputare. Hæc ferè Varro. Hinc igitur apta est translatio ad cogitationem, cum in dubiis sententiis amputamus superflua, & unam seligimus, quam sequamur.

Vas vadis, & *vas vasis* quantum differant, notum est. Sed *vas* pro sponfore, antiquitus erat, hic *vadis* à *vadendo*. i. eundo, quia qui vades dabat, vadere ei in urbem erat necesse. Horat. satyr. I. *Ille datis vadibus, qui rure extractus in urbem est, Solos felices viventes clamat in urbe*: postea verò ex *vadis* seu *vades* factum est *vas*. At *vas* pro poculo antiquè vasum dicebatur: unde *vasculum* & *vasa* in plurali. Nonius Marcel. in illo Ciceronis lib. 3. offic. *Vas factus est alter*, notat *vas* posuim pro *vades*. Ac nescio an alibi reperiatur *vas* in recto pro sponfore.

Flamen masculinè sacerdotem significat, & neutraliter flatum ventorum; sed pro flatu an in recto reperiatur, dubito: in plurali tritum est *flamina*, & aliquando in sexto casu singulari *flamine*. Citatur in recto singulari ex Arato Ciceronis: *Inferior paulò est Aries, & flamen ad Austri Inclinator*: sed legendum est: *flamina ad Austri*. Quid si potius hic flamen pro sacerdote scribendum sit duplici m; nam ut Dionysius Halicarn. ait, dicitur à *flammeo*, i. linteo rubro: non à *filamine*, ut aiunt Grammatici.

Pecus udis, & *pecus oris*, sic distinguunt Grammatici: Una sola *pecus* inficit omne *pecus*. ipsi magis ad pecudes ablegandi. Sosipater Charisius lib. I. *Alia autem quamvis plurali numero per omnes casus declinentur, nominativum tamen singularem, vocativumque non habent*: ut *dapes*, *preces*, *proceres*, *pecudes*, *fruges*, *fauces*, *vices*, &c. Itaque aut caret recto, quod ait Charisius, aut rectum erit, hæc *pecudes*, *is*. Appello

Appello as, & *appello is*, apud antiquos non differebant. Nam appellare erat idem quod applicare: ut, appellare ad molem naviculam. Postea factum est, ut pro imponere nomen sit paululum immutatum: ut appellatus Aphricanus: ex Nonio. Et appellare senatum, appellare consules, quasi appellare ad maiorem potestatem videri dictum potest: nam dicitur etiam: appellare Tribunos, & appellare ad Tribunos.

Posis (ut aliquid quoque de Græcis attingamus) varia videtur significare: nam pro portione sive haustu sæpissimè accipitur, & non rarò pro marito. Sed à portione ad maritum sit elegans translatio. Nam quemadmodum terra portioni sive aquæ mista arborum & seminum redditur secunda generatrix: ita feminæ mixtus vir procreandorum liberorum esse causa intelligitur. Hanc Græcam vocem Virgilium habuisse ante oculos crediderim, cum 2. Georgic. hæc scripsit:

Vere tument terræ, & genitalia semina poscunt.

Tum pater omnipotens fecundis imbribus æther

Conjugis in gremium lætæ descendit, & omnes

Magnus alit, magno commistus corpore, fetus.

Hac refer illud Juvenalis Satyr. 10. *Quot longa viros exorbeat uno Mauræ die.*

Cælum pro mundo & instrumento cælandi dicunt accipi, sed manifesto errore, nam *cælum* pro mundo seu æthere cum cæ debet scribi, quicquid dicat Aldus & alii multi. Nam à Græco κοῖλον, id est, concavum deducitur: & id videntur verba Varronis, licet corrupta, sentire. Quæ sic legit, & emendavit Jos. Scalig. *Quare à cavo cavea, & caullæ: & convallis, cavata vallis, & cavædium*: ut *cavum* sit ortum, unde omnia apud Hesiodum à caho: à cavo cælum. Hinc locum Plinii restituo lib. 2. cap. 4. *Cælum quidem haud dubiè cavati argumento diximus, ut interprete M. Varro. legitur cælati*, pro quo supposui *cavati*. Sed nemo est jam mediocriter eruditus

ditus qui pro mundo non scribat *cælum*, pro instrum^{to} *cælum*.

Res, multa videtur significare: Unde Aufonius in monosyllabis quærit: *Imperium, litem, venerem cur una notet res?* Respondeo, *Res*, negotium, & apud Græcos *χρημα, πρᾶγμα* esse nomina quæ vocant *Dialectici transcendentia*, quibus omnia subjiciantur. Sed tamen significati variatio ex adjunctis dependet. Pro imperio sumpsit Virgilius in illo. *Postquam res Asiæ, &c.* Pro lite Horat. lib. I. Saty. *Dubius sum quid faciam, tene relinquam, an rem?* pro veneri passim apud Comicos: ut Terent. *Postquam sensit me tecum rem habere.* Sumitur & pro multis aliis rebus, sed eadem est significatio. Sed jam aliqua de particulis (quas indeclinabiles vocant) addamus: nec de omnibus, sed quæ præcipuè videantur.

Cum, præpositio, & adverbium temporis dicitur: sed magno cum errore. Nam cum tempus significatur, non *Cum*, sed *quum* aut *qum*, debet scribi, antiquitus semper *Quom*. Hæc Victorinus de orthographia.

Ut, dicunt accipi pro *Quavis*, sed id imperitè docetur. Nam *Ut* semper & ubique similitudinis est particula, ut ostendemus. *Quum* videtur accipi pro *quanvis*, deest *Eslo, fac, da.* Ovid. *Protinus ut redeas, facta videbor anus.* i. fac ut, esto ut, protinus venias. Cicero 2. Fin. *Eslo fecerit, si ita vis.* i. esto ut fecerit. Horat. Sat. 6. lib. I. Namque esto, populus Levino mallet honorem, quàm Decio mandare. Quintil. lib. 12. cap. I. *Da nunc ut crimine manifesto prematur dux bonus.*

Ut, dicunt accipi pro *Utinam*. Terent. Adelph. *Ut Syre te magnus perdat Jupiter.* Catullus in Coma: *Jupiter, ut Chalybum omne genus pereat.* Horat. 2. Serm. *Jupiter, ut pereat positum rubigine ferrum.* Sed in his & aliis quis non videt deesse *Oro, precor, quæso?* Ut in illo Livii lib. I. *Jupiter pater,*
si est

si est fas hunc Numam Pompiliū regnare, ut tua signa nobis certa, ac clara sint. Terent. Andr. Deos quæso, ut sit superstes. Cicer. 2. Catil. Deos immortales precari, venerari, atque implorare debemus, ut urbem defendant.

Ut, dicunt negare post verba timoris; quod monstrum ita vulgare est, ut doctis etiam imposuerit. Nam Lambinus, in illo Horat. lib. I. Satyr. 3. *Nam ut ferula cedas meritum majora subire Verbera non vereor:* frustra sudat, & nihil explicat. Nec intelligit, *Ut*, significare, quemadmodum, vel quomodo, ut si dicas: *Litteras ad te misi, vereor ut reddantur.* Et post verba timoris solere apponi has particulas, quemadmodum, vel quomodo, in significatione *Ut*, tritum est, & pervulgatum. Cicer. in lib. II. epist. 10. *Timeo, quemadmodum hæc explicari possint.* Et cum aliis verbis: Cicer. pro Rosc. *Postulatio brevis, &c, quomodo mihi persuadeo, aliquanto æquior.* Idem pro Quint. *Quem, quomodo nunc intendit, ne vivum quidem tunc putabant.* Idem Att. *Nam, quomodo nunc est, pedem ubi ponat in suo non habet.* i. ut nunc est. Qui docent *Ut* negare post verba timoris, quid dicent, si post *Ut*, sequatur negatio? Cicer. pro Marcel. *Vereor, ut hoc quod dicam, non perinde intelligi auditu possit, atque ego ipse cogitans sentio.* Quem locum quia conatur pervertere Lambinus, alios adjungam. Cicer. 2. De leg. *Quocirca vereor committere, ut non bene provisæ principia ponantur.* Idem 2. Tusc. *Et tamen veremur, ut hoc quod à tam multis, & tot locis perferatur, natura non patiatur.* Idem Att. lib. 7. *Si manet vereor ut exercitum firmum habere non possit.* Quintil. lib. 8. cap. 3. *Oppido, quo sunt usi paulum tempore nostro superiores, vereor, ut non jam ferat quisquam.* Cæsar lib. 5. Gal. cap. 12. *Veritus, si ex hybernis fugæ similem profectionem fecisset, ut hostium impetum sustinere non posset.* Quem locum pervertere

tere conatur Aldus à Grammaticis deceptus. Plaut. *Bacch.* 16. *Metuo, ut hodie ne possim emolirier. Ne pro non dicebant antiqui, ut sæpe Terentius. In omnibus his locis, imò & semper, particula Ut, accipitur pro quomodo vel quemadmodum: ut cum dicimus: Oro te, ut perficias, id est, ita te oro ut perficias. Hoc fortasse durum videbitur iis, qui Latinam linguam ignorant, & aliter sunt imbuti: nos tamen hæc latius alibi disputavimus.*

Ne, post verba timoris inculcant isti mutare significationem: quid hi dicent mihi, si post Ne, sequatur alia negatio? Cicer. Att. lib. 9. Sed timeo ne non impetrem. Ibid. lib. 5. Unum vereor, ne senatus propter urbanarum rerum metum Pompeium nolit dimittere. Ibid. lib. 14. Vereor ne nihil habuerit. Idem lib. 10. famil. Non enim vereor, ne non scribendo te expleam. Ibid. lib. 6. Quibus litteris intellexi, te vereri, ne superiores mihi redditæ non essent. Sed in his & similib. Ne non est Ut, vel quomodo, vel quemadmodum. Harum verò particularum usum sic explico: Si timemus fugienda, dicimus, timeo ne; si verò cupita & optata, dicimus, timeo ut, vel ne non: ut, timeo ne pater veniat; quia nolo patrem venire: timeo ut pater veniat, quia illum venire desidero. Sic loquuntur qui Latine sciunt. Itaque Ne semper prohibet, dum longa est: ut ne facias, ne dixeris: si verò postponatur & brevietur, alia vox erit, non eadem; ut, credisne, dubitasne? Næ verò cum diphthongo Græca vox est, & significat certè.

Vel, in varias significationes distrahitur. Virgil. Vel Priamo misera manus. Donatus accipit pro etiam; Budæus in commentariis pro Nam; alii pro saltem. Ego dico deesse alterum vel: nam hæc particula sola poni non potest. Terent. Eun. Hanc tu mihi vel vi, vel clam, vel precario fac tradas; tolle hinc duo vel, & videbitur alia significatio. Cicer.

Q. Fra-

Q. Fratri: Sunt ista quidem vel magna, vel potius maxima; tolle secundum membrum. Terent. Phorm. Sumeret vel fanore, vel alio modo. Persius: Vel duo, vel. Sed hæc satis erunt ad reliqua, quæ multa supersunt, intelligenda.

Quum hæc scriberem, ecce tandem quidam mihi objecit: In nominibus propriis me obtinere non posse, quin ambiguitas, sive, ut Barbari vocant, æquivocatio reperiatur. Petrus siquidem & Paulus in hunc & in illum propriè & ex æquo possunt cadere. Cui ego respondebam, Cicero, aut Tullius non esse nomina integra, sed partes nominis. Nomen integrum est, Marcus Tullius Cicero: cujus frater Quintus Tullius Cicero vocabatur. Sed quum ambiguitas non timetur, parte nominis contenti sumus: ut Cicero dixit. Novi ego Salmanticæ fratres generosos qui Antonii vocabantur, sed cum hac distinctione, Major, Secundus, Tertius. Duo nunc vivimus Salmanticæ litteris humanioribus præfecti, magister uterque, Franciscus uterque, Sanctius uterque, primariæ cathedræ rector uterque. Integrum itaque meum nomen est, Magister Franciscus Sanctius Brocensis Rhetorices primariæ cathedræ Salmanticæ præfectus. Vale.

FRANCISCUS SANCTIUS

BROCENSIS,

Auditoribus suis S.

QUUM multa hactenus in vulgus ediderim, reverentia Hispaniæ matris impeditus sum, ne inter illa & hoc documentum de abusu Latine loquendi insererem, ne videlicet nomen Barbaræ, quod fortasse immerito apud exterarum nationes acquisivit, hoc etiam peccato prolato confirmaretur. Quis enim jam doctorum Latine loquitur, præcipue apud Italos, postquam Petrum Bembum Latine linguæ instauratorem Latine loquentes audivit execrantem? Sed tanta est stultorum hominum & præcipue ludimagistrorum perversitas, ut quo magis admoneantur, eo diutius in imbibita opinione perseverent. Quare mihi temperare non potui, quin etiam illi mihi tam crebro stomachum moverunt, quin etiam cum Hispaniæ nostræ nota, quæ in hoc tam crasso errore diutius occupetur, hanc assertionem in vulgus comprobata emitterem. Hoc idem jam ante me asseruit Ferdinandus Pincianus Græcè & Latine impensè doctus. Hieronymus certe Orosius si se eloquentiæ omnino tradidisset, non exculta illa & numerosa oratione tantoperè valuisset. Nihil est enim quod ita repugnet limatæ orationi, quàm illa extemporalis loquendi profluvies. Quare vos, AUDITORES CHARISSIMI, experto doctore credentes stilum diligenter exercete, verbaque Latina passim effutientes communi sensu carere affirmare ne dubitetis. Valete.

PARA-

PARADOXON II.

Latine loqui corrumpit ipsam Latinitatem.

Obiectio prima.

USUS & experientia dominantur in artibus: nec ulla est disciplina in qua non peccando discatur. Nam ubi quid perperam administratum cesserit improspere, vitatur quod fefellerat, illuminatque rectam viam docentis magisterium. Hæc Columella lib. I. cap. I.

Responsio.

VErè & sapienter Columella, si de artibus loquaris: sed Latine loquendi nulla est ars. Hoc enim observatione rerum innumerabilium constat. Grammatica, Musica, Rhetorica, & similes errando addiscuntur: sed, ut inquit Fabius lib. I. cap. 6. Aliud est Latine loqui, aliud Grammaticè loqui. Quasi dicas: Libris opus habeo; Adhibeo tibi fidem; crimen læsæ majestatis; ille tenetur hoc facere; ego amo Deum: Grammaticè quidem dicas, Latine non dicas. Nec enim satis est Latinas quærere dictiones, delectus adhibendus est in verborum conjunctione, quem isti locutuleii miris modis dilacerant. Non enim quicquid Latinum est, statim Latine dicitur: Habere orationem dicimus, non facere; verba facere, non agere: agere gratias, non facere; ferre opem dicimus, dare opem non dicimus: dare verba usitatum est; tradere, seu præbere verba inauditum. Quid dicam de illis, qui sibi docti videntur, & passim habentur? Quidam enim ex illis scripsit: *Vigilant*

Fr. Sanctii Oper. Tom. II.

C

mi-

militēs in monte, pro speculantur de monte: tentas frangere aciem, pro conatur aciem perrumpere; dimisit suos milites, pro dimisit copias, seu exercitum; impedivit commeatum, pro interclusit; victu carebat Cæsar, pro re frumentaria; duxit vineas, pro egit; primi in consilio, pro consilii principes; reportarunt prædas, pro egerunt; milites monuit, pro hortatus est; signum fecit, pro signum dedit; renovavit prælium, pro restituit, aut redintegravit; aciem ordinavit, pro instruxit; redierunt milites, pro receperunt se; misit ad succurrendum, pro misit subsidio; fecerunt vim, pro impetum fecerunt; magnis viis contendit, pro magnis itineribus; perdidit opportunitatem, pro amisit occasionem: Sic itaque loquuntur qui linguam, non stilum exercent.

Obiectio secunda.

Propter crebras in variis disciplinis disputationes Latino sermone assidue loquendum.

Responsio.

Serias & graves disputationes litteris, non ventis debere mandari quis est qui ignoret, nisi clamoriferus disputator, aut cerebrosus vociferator? An ideo semper assuescendum est loquelæ, ut postea dicamus, *noleitas, voleitas*, & per modum præteritionis, *dico quodd, & nota quodd Pappa habet aures?* Quod si talis urgeat necessitas, qui Latine scripserit, blaterones superabit.

Obiectio tertia.

Si quis linguam Gallicam assequi studeat, optime illam cum Gallis loquendo comparabit.

Respon-

Responsio.

Difficile admodum est linguarum aliquam cum Latina, quæ jam nulla est, comparare. Si ulla esset natio quæ purè Latine loqueretur, non dubito quin apud illos Latina facilitas loquendi perdisceretur. Sed nunc soli sunt libri ad quos recurrendum est, si purè Latine scribere velimus. Idem esto iudicium de Græca, vel Hebræa lingua, quas non ut loquamur, sed ut intelligamus addiscimus.

Obiectio quarta.

Non desinunt isti onocrotali subinde obicere, seu verius obgannire: moris esse ut infantes parvuli *papas, mamas, taytas* balbutiant, qui tamen postea in melius corrigantur.

Responsio.

Nemo sanæ mentis tale consilium probabit, ut ineptæ nutrices doceant, quæ postea sint docenda. Ego certè, qui plurimos liberos sustuli, nunquam id sum passus, qui Quintiliano autore didicerim, non assuescendum puerum sermoni, qui dediscendus sit. Quid quod optima eodem labore, aut fortasse facilius edocentur.

Obiectio quinta.

Si Latine loqui non esset laudabile, non ita passim ab omnibus commendaretur: Et omnes Academicæ legibus sanxerunt, ut & Latine legatur, & disputetur.

Responsio.

Quasi verò quidquam tam sit valde, quàm nihil sapere, vulgare: ut præclarè 2. de Divinatione scripsit Cicero. Sed quoniam tu mihi stultorum

rum turbam objicis, qui Latine loquentes colunt & admirantur: ego tibi contra doctissimorum judicium & consensum opponam, qui hujusmodi pestem, sive loquentiam averfantur.

Cicero *Lib. II. De Oratore*, de exercitatione agens, sic inquit. „Sed plerique in hoc vocem modo, neque eam scienter, & vires exercent suas, & linguæ celeritatem incitant, verborumque frequentia delectantur. In quo fallit eos quod audierunt: Dicendo, homines ut dicant, efficere solere. Verè enim etiam illud dicitur: Perversè dicere homines perversè dicendo facillimè consequi. Quamobrem in istis ipsis exercitationibus, & si utile est etiam subito sæpe dicere, tamen illud utilius sumpto spatio ad cogitandum paratius atque accuratius dicere. Caput autem est, quod, ut verè dicam, minimè facimus (est enim magni laboris, quem plerique fugimus) quamplurimum scribere. Stylus optimus & præstantissimus dicendi effector ac magister.“

Cicero *primo Offic. §. Intelligendum est etiam, &c.* „Ut enim sermone eo debemus uti, qui notus est nobis, ne (ut quidam Græca verba inculcantes) jure optimo irrideamur: sic in actiones, omnemque vitam nullam discrepantiam conferre debemus.“

Quintilian. *lib. I. cap. I.* „Ante omnia ne sit vitiosus sermo nutricibus. Has primùm audiet puer, harum verba effingere imitando conabitur. Et natura tenacissimi sumus eorum quæ rudibus annis percipimus: ut sapor quo nova imbuimus, durat: neque lanarum colores, quibus simplex ille candor mutatus est, elui possunt. Et hæc ipsa magis pertinaciter hærent, quæ deteriora sunt. Nam bona faciliè mutantur in pejus: nunc quando in bonum vertis vitia? Non alluescat ergo, ne dum infans quidem est, sermoni qui dediscendus sit.“

Eraf-

Erasmus *lib. 8. Apophtheg.* sic ait: „Pollio dicebat; Commodè agendo factum est, ut sæpe agerem: sed sæpe agendo factum est, ut minus commodè; quia scilicet assiduitate nimia facilitas magis, quam facultas; nec fiducia sed temeritas paratur. Quod accuratè factum velimus, rarò faciendum est. Hac ratione duci videntur Itali quidam eruditi, qui licet pulchrè calleant Latine, tamen vix unquam adduci possunt, ut in familiari congressu Latine loquantur. At si quando compellit necessitas, dicunt exactè, quasi de scripto. Novi Venetiæ Bernardum Ocularium civem Florentinum, cujus historias si legisses, dixisses alterum Sallustium, aut certè Sallustii temporibus scriptas. Nunquam tamen ab homine impetrare licuit, ut mecum Latine loqueretur: subinde interpellabam: furdo loqueris vir, præclare, vulgaris linguæ vestratis tam sum ignarus, quàm Indicæ. Verbum Latinum nunquam quivi ab eo extundere.“ Hæc Erasmus.

Budæus in *Comment. Lingue Græcæ*, reprehendens Vallam circa reciprocorum usum, sic ait: „Id autem Laurentio non aliàs accidit, quàm ex prava loquentium consuetudine, quibus aut legendis aut audiendis inviti erroris contagionem contrahimus: simul ex sermone extemporali, & neglecto, cui inter familiares assuescimus, præsertim puræ Latinitatis ignaros: qua noxa fit interdum, ut quædam imprudenter excidant: id quod aliquando experti sumus in autographis nostris, ita ut flagitiosæ culpæ nos perpuderet.“

Cornelius Valerius in *sine suæ Syntaxeos*: „Hanc proprietatem in verborum conjunctione qui non observat, nec delectum habet ullum, is Barbarica phrasi omnem pervertit Latinitatem. Quod iis ferè solet accidere qui linguam Latinam ad idioma vernaculum detorquent.“

Joachimus Fortius in libello *De ratione studii*, cap. *De scribendo*. „Nam ferè fit, ut qui loquuntur accurate, minus eruditè scribant. Dum enim rerum, illarum voluptate afficiuntur, imperfectiores oportet sint in altero. Nemo pari cura res duas unquam tractaverit. *Et infra*: „Quo pacto id genus homines, qui tanto plausu in tanta nugatorum corona nugari possunt, accurate quicquam scripserint? Certè neminem unquam vidi (nisi me memoria fallat) doctè scribentem, cui valde in promptu fuit colloquendi, differendique ratio. *Et infra*: „Famam puerilem aspernemur, vulgo inertes videamur.“

Ex Bartholomæo Riccio lib. 3. *De imitatione Ciceronis*, in calce. „Non soleo ego (ne hoc quodque omittam) meum discipulum cogere, ut sit plerumque in scholis, quicquid ei dicendum usu veniat, Latinè ut id proferre conetur. Utrum enim plus commodi, an damni ad Latinam elegantiam, quàm nos quærimus, hoc afferat studium, non planè satis habeo comprobatum. Equidem si meo discipulo cum iis versandum sit, qui tantum eo modo egregiè atque splendide loquantur, in eam consuetudinem eum inducerem omnino: id enim fieret, quod nos in nostra lingua, & Romani in hac ipsa sua Latina faciebant, ut nulla difficultate, multa etiam cum dignitate, quidquid postea vellet, commodè loqueretur. Sed quum hic à libris discessit, aut etiam à magistro suo, aliò locutionis suæ rationem referre cogitur, domi, in viis, cum familiaribus, ruri, in urbe, alio etiam modo loquendum est. Huc accedit, quòd infanti puero, dum ea quæ vult, & ex tempore, atque subito proferre laborat, multis partibus ea plura excidant, quæ ineptè, quæ inconditè, atque incompolitè, quæ denique

„nul-

„nullius dignitatis sint, quamque vix tolerabilia sint, necesse est. Ita fit, ut dum locutionis studeant celeritati, orationis ornatum omnem, atque dignitatem corrumpant. Quoniam autem quod in quotidiano sermone positum est, nihil admodum Latinæ orationi prodesse videtur ad eam dignitatem, quæ ejus linguæ merè germana est, ac omnino ea nobis aliqua exercitatione atque artificio comparanda, atque confirmanda est, equidem id diligentia ab uno stilo, qui dicendi magister & opifex est optimus, petendum esse censeo.“

Obiectio sexta.

Propter varia inter gentes commercia aut ut cum externis hominibus colloquamur, non solum utile, sed necessarium aliquando est Latinè loqui.

Responsio.

Ego Latinam linguam non damno, stilum veneror & amplector; in quo qui probè fuerit exercitatus, si necessitas ingruat, repentiè dicet: *da mihi panem, vel aliud obsonium*. Multis in locis Cicero commendat stilum, & ad Gallum lib. 7. sic scribit: *Urge igitur, nec transversum, quod aiunt, à stilo; is enim dicendi opifex*. Quid dignum illis impreca-
bor, qui sic admonent pueros: *Vel malè vel bene loquere cum M.*? Ex hujusmodi sterquiliniis tantam accepit lingua Latina labem & calamitatem. Ego denique cum doctissimis, neminem excipio, viris teneo, nulla aut ætate, aut tempore aliena lingua, nedum Latina, esse loquendum.

PARADOXON III.

Exploditur Grammaticorum Antiphrasis.

AD nauseam usque repetunt indocti Grammatici *Antiphrasin* figuram: *Parcas* enim affirmant dici quia nemini parcut: & *lucum*, quia minime luceat; & hujusmodi sexcenta monstra. Sed ego illos hic, ut in aliis omnibus, in media luce caligare, vel potius cæcutire ostendam; ac primum omnium vocem ipsam *Antiphrasin* ignorant. *ὀψάει* enim non dictionem unicam significat, sed orationem, aut loquendi modum: ut si quæras an, *opus habere*, sit Latina phrasis, nec ne: itaque si esset *Antiphrasis* quam illi somniant, aliter esset appellanda: ego verò *Antiphrasin* esse non inficio, sed longè aliud esse quàm quod isti opinantur assevero. Est enim *Ironia* quædam forma; quum dicimus negando, id quod debuit affirmari: ut, *non mihi displicet*, *non malè disputat*; pro *placet*, & *bene disputat*. Plutarchi verba in Homerum hæc sunt, ἐστὶ δὲ ἀντιφράσις λέξις, τὸ ἐνάντιον, ἢ τὸ παρακείμενον σημαίνουσα. i. *antiphrasis est sermo* (sic n. interpretor λέξις ex Aristotele 3. *Rhet.* in principio) *contrarium, quam positum est, significans.* confirmat hoc tali Homérico exemplo: *Neque hos videns gavisus est Achilles.* Voluit (inquit) contrarium significare. i. videns hos mœstus fuit. Hæc Plutarchus. *Antiphrasin* etiam Julius Rustinianus non inter figuras verborum enumerat, sed sententiarum: qui mihi tamen non placet, quòd eam Latinè vocari ait omissionem, ut quum fingimus omittere ea quæ tamen dicimus. Virgil.

Quid repetam exustas Erycino in litore classes?
atque hæc de nomine, nunc rem ipsam excutiamus.

Si

Si Platoni credimus in *Cratylō*, & Aristoteli *tertio Rhetoricorum*, qui nomina simulachra quædam & imagines esse asserunt rei illius quam imitantur & nominant: extremæ dementiæ fuerit nomina per contrarium sensum excogitare: quid enim putidius quàm rem aliquam vocari levem quia sit gravis? vel obcuram quia lucida sit? Nec obstat illud Teren. & aliorum: *Ehodum bone vir. i. pessime.* Nam hæc mera est *Ironia*, quum contrarium significans. Aliudque est tropum efficere, aliud nomina imponere, tum præterea *Ironia* pronuntiatione & gestu indicat quid velit: *Antiphrasis* verò si esset, ex usu sic significaret. *Antiphrasin* Quintil. lib. 8. sub *Ironia* recenset. Aristophanis interpretes in dictione σκολιά negat dici verba à contrario sensu: sic, τὰ γὰρ ὀνόματα ἐπὶ τὸ εὐφημότερον μεταλαμβάνεται, ἢ μὴν τοῦ μωροῦ. i. quæ dura sunt, & malè ominata verba transmutantur in bene ominata, non autem per contrarium. Interpretes Nicandri illud Homeri κύνας ἀργούς per euphemismum, id est, veloces, quia ἀργός semper piger significet. i. ἀργός.

Augustinus Dathus jam olim vidit Grammaticorum *Antiphrasin* vanum esse commentum: isque libellum edidit *De novem nominibus falso per Antiphrasin dictis.* Ego ut illius diligentiam laudo, quòd melius aliquid viderit; ita in etymo explicando longè sæpe ab eo dissentio, ut suis locis demonstrabo. Hæc autem sunt, quæ ipse confutat nomina; *Manes*; *lucus*; *bellum*; *officium*; *Parcæ*; *ludus*; *ocium*; *Cælum*; *Eumenides.* Nos alia præterea nonnulla curavimus refellenda.

M A N E S. I.

M*Anes* dici affirmant quòd boni non sint; idque testimonio Servii confirmant, qui 3. *Æneid.* de Polydori tumulo sic inquit: *Manes animæ sunt quæ egressæ corporibus nondum alia intrant corpora.* Sunt autem

autem maximæ, & dicuntur per Antiphrasin: nam manum bonum, unde mane dictum: ut Eumenides, Parcas, bellum, lucum. Alii Manes ducunt à manando; nam animabus plena sunt omnia inter lunarem circulum & terram, unde defluunt. Alii Manes deos infernales putant. Hactenus Servius. Augustinus Datus à *μανία*: Græca dictione quæ furorem aut insaniam significat deducit, ut à *μανω*: ait enim manare non tam aquarum fluentium quàm Solis proprium esse in emittendis radiis: unde mane originem fuisse, quod in ea diei hora Sol manare incipiat: sic ille. Sed longè aliter se res habet. Varro *De lingua Lat. Antiqui* (ait) bonum dicebant manum. Nonius Marcellus, Manum (inquit) dicitur clarum, unde etiam mane post tenebras noctis diei pars prima: inde Matuta quæ Græcè *Αυρορα*. Nam inde volunt etiam deos manes appellari, id est, bonos ac prosperos. Festus Pompeius, Manare (inquit) antiqui dicebant, cum Solis orientis radii splendorem jacere cœpissent, à quo & dictum putabant mane. Alii dictum mane putant ab eo quod manum bonum dicebant: & paullo post: Mane à diis Manibus dixerunt; nam mana bona dicitur: unde & mater Matuta, & poma matura, & rursus matrem Matutam antiqui ob bonitatem appellabant, & maturum idoneum esui, & mane principium diei, & inferi dii manes; ut suppliciter appellati bono essent. Vides Festum, propter codicum depravationem, sibi non constare: nihilominus tamen elicimus ex illo Manes à manum quod est bonum deduci. Acron in Horatium, Dii Manes, dii boni à manum quod est bonum, antiqui animum à corpore separabant, manem deum nuncupabant. Hæc ille. Cicer. 2. leg. Deorum Manium jura sancta sunt. Sed nullus esset finis si quæ de manibus, lemuribus, atque laribus sunt disputata à Platone, Plotino, Porphyrio, Psello, Proclo, Apuleio, coner in medium asserere. nam nullus ferè cum altero convenit. Divus August. lib. 9. cap.

cap. II. Civitatis, Plotini sententiam sic proponit: Dicit quidem & animas hominum demones esse, & ex hominibus fieri Lares, si meriti boni sint: Lemures, seu Larvas, si mali. Manes autem deos dici quum incertum est, bonorum eos seu malorum esse meritorum. Sic Augustinus. Apuleius de deo Socratis posteaquam quid Genius, quid Lemures, quid Larvæ sint explicavit, subdit: Quum verò incertum est quæ cuique eorum sortitio evenierit, utrumne Lar sit an Larva, nomine Manium deum nuncupant, & honoris gratia Dei vocabulum additum est: quippe quum eos deos appellent, qui ex eorum numero justè ac prudenter vitæ curriculo gubernato fanis & cærimoniis vulgò admittuntur: ut in Bœotia, Amphiaras; in Aphrica, Mopsus; in Ægypto, Osiris, alius alibi gentium. Æsculapius ubique. Hæc ille. Hinc natum est illud vulgatum in sepulcris, quod à multis quid sit video ignorari.

D. M.

ACHILLIS.

hoc est, Diis Manibus Achillis, putant enim sepulcrum dicari diis inferis: quare nostri Christiani ut felicius ovinarentur, emendarunt, seu corruerunt potius sic,

DEO OP. MAX. SACRUM.

sed Diis manibus Achillis, aut Ajacis, idem est ac si dicat: Ipsi Achilli sacrum, aut Genio Achillis. Postremò nemo mihi melius quid sint Manes explicasse videtur, quàm Pomponius Mela lib. I. quum de Augilis Nasamonibus (id est, arenosis) loquitur: Augilæ (inquit) manes tantum deos putant, per eos dejerant, eos ut oracula consulunt, precatique quæ volunt, ubi tumulis incubuere, pro responsis ferunt somnia: quæ verba sumpta sunt ex Herodoto in Melpomene, quum de Nasamonibus loquitur, in hunc modum: Jurejurando ac divinatione tali utuntur: per eos viros, qui justissimi atque optimi apud illos fuisse dicun-

dicuntur, jurant; illorum sepulchra tangentes divinant, ad suorum accedentes monumenta: & illic, ubi preces peregerunt, indormiunt: ubi quodcumque per quietem infomnium viderunt, eo utuntur. Mela itaque vocavit *Manes* quod Herodotus iustissimos atque optimos post mortem. Plinius, quum hæc à Pomponio accepisset, sic mutavit: *Augilæ inferos tantum colunt*. Rursus à Plinio Solinus: *Augilæ verò solos colunt inferos*: quàm rectè mutarint ipsi viderint, obscurè dixit Virgilius *Æneid.* 6.

— *Quisque suos patitur Manes.*

quod sic explico: quemadmodum qui alios læserunt, aut necaverunt, patiuntur *Lemures*, & *Larvas* interfectorum, ut *Orestes*, & alii: sic *Anchises*, & alii boni viri patiebantur proprios *Manes*, id est, non prius transibant ad *Elysios*, quàm propria crimina purgarent.

LUCUS. II.

Lucus inquit à *lucendo*, quia minimè luceat. Hoc refellens Dathus ait, à *lucendo* dici fateor; sed per contrarium nequaquam. Idem putat Quintilianum sentire lucum per Antiphrasim dici: sed ipsi cæterique Grammatici falluntur, quum, Quintiliano authore, *lucum* à non *lucendo* deducunt: imò verò Quintilianus irridet illos, qui talia comminiscuntur: inquit enim *lib. I. cap. 6.* *Etiam ne à contrariis aliqua sinemus trahi? ut lucus, quia umbra opacus, parum luceat: & ludus, quia sit longissimè ab lusu? & Dis, quia minimè dives?* Hæc Fabius. Ego verò, missis aliorum rationibus, *Lucum* ab Etrusca voce deductum existimo. Etrusca enim esse nomina Varro in Originibus asserit *Luceres*, & *Lucumones*. Est porrò Etruscis vox *Lucà* cum accentu in ultima (ut Talmudistæ aiunt) idem quod *senex*, sive *senator*. Et de antiquitate *Lucorum* & illorum religione pleni sunt poetarum libri. *Templum Pici* (inquit Virgilius;)

lius;) horrendum erat silvis & religione parentum. i. venerandum, ut Servius exponit: sed extat apud Lucanum elegans *Luci* descriptio *lib. 3.*

Lucus erat longo nunquam violatus ab ævo, &c.

BELLUM. III.

Bellum dicunt, quia non bellum sit. Ridet Dathus & à *belluis* dici contendit: adducens illud Ciceronis *Offic. I.* Nam cum sint duo genera decertandi, unum per disceptationem, alterum per vim; cumque proprium sit hominis illud, hoc belluarum: confugiendum est ad posterius, si uti non licet superiore. Sed fallitur Dathus: hæc enim verba nihil quod ad etymon pertineat, probant: accipe igitur veram sententiam. Antiqui *duellum* antè dicebant, quod postea *bellum* vocarunt. Ciceronis hæc sunt verba in *Oratore* perfecto: *Quid verò licentius, quàm quoddam hominum etiam nomina contrahebant, quo essent aptiora?* Nam ut *duellum* *bellum*, & *duis* *bis*, sic *Duellum* eum qui *Pænos* classe devicit *Bellum* nominarunt: quum superiores appellati essent semper *Duellii*. Ex his etiam Ciceronis verbis ridere poteris Grammaticas qui inter *duellum* & *bellum* differentiam constituere solebant: quum idem prorsus significant, nisi velis dicere illud vetus: hoc autem postea usitatum. Antiquè enim dixit Horatius:

Græcia Barbarico lento collisa duello.

OFFICIUM. IV.

Officium aiunt ab *efficiendo*, quod nemini officiat, vel noceat. Hoc rectè refellit Aug. Dathus ex sententia D. Ambrosii, in *lib. de Officiis*, dum inquit: *Officium littera o mutata quasi officium dicitur, propter decorem sermonis.* Hæc ille. D. natus in *Adelph.* planius id ostendit, inquiens: *Officium dicitur quasi officium ab efficiendo, quod unicuique personæ congruit.*

LU-

LUDUS. V.

Ludus, quòd longissimè absit à lusu; citantque Quintilianum lib. I. cap. 6. sed ille, ut monui, irridet illos qui talia docent. Dathus malè se expedit à quæstione, dum disputat ludum litterarium non ad graviores disciplinas pertinere, sed ad Grammaticam & pueriles institutiones, qui utique lusus est, præ majoribus & altioribus scientiæ & philosophiæ studiis; in quo quantum fallat, non est difficile explicare: quum constet gravissimorum Oratorum scholas vocari ludos. Cicer. de Orat. Isocrates magister istorum omnium cujus è ludo, tanquam ex equo Trojano innumeris principes exierunt: sed etsi demus Dathum vera dicere, non tamen propterea ludi etymon inde apparet. Exquiramus igitur primævam ludi etymologiam; tum deinde ad ludum litterarum accedemus; cui quæstioni ut rectius satisfaciam, illud admoneo, litteram Græcam γ perpetuò verti apud Latinos in u, ut φύω suo, λύω luo, φύγα fuga; sic à Lydiis ludus dictus. imò & ipsos Lydios ludos vocat Plautus in Aulularia. Historiam sic narrat Herodotus in Clione: Aiunt Lydii ipsi, sese ludos invenisse, qui etiamnum apud Græcos cum illis communes sunt. Simul autem hæc invenisse, & in Tyrrheniam, hoc est Tusciam colonos deduxisse, idque hunc in modum accidisse referunt: Tempore Atydis Manis regis filii annonæ difficultas per universam Lydiam valde grassabatur: adeò ut Lydii, qui tunc miserè degebant, non cessantes remedia huic malo quærere, diversa pro se quisque excogitaverit; inventumque tunc ab eisdem alexæ tesserarumque ludum, & pilæ, ceterorumque ludorum omnium genera; præterquam talorum: horum enim inventionem sibi non vendicant Lydii. Porro ad famem discutiendam altera quidem dierum in totum lusu occupabantur: ne videlicet ciborum quærendorum sollicitudine distorquerentur: altera verò à lusu

bus abstinentes pascebantur. Atque hoc modo annis duodeviginti vixerunt. Hæc Herodotus. Hesychius tradit à Lydiis inventa spectacula, & hinc Romanos dixisse ludos. Suidas λυδιαζειν & λυδιζειν, pro eo quod est Lydiorum more vivere. Hæc de vero etymo. Secundo autem modo ludus pro exercitatione capitur, ut ludus pilæ, Græcè γυμνασία, & γυμναζειν exerceri in palæstra, in haltere, in disco, & multis huiusmodi. Hinc eodem modo ludus litterarum, id est, gymnasium, vel exercitatio litterarum.

PARCÆ. VI.

Servius in illo Virgil. sic voluere Parcas: dicuntur, inquit, Parcæ per antiphrasin, id est, contrarium sermonem, quia nemini parcant: sic lucus, quòd non luceat: Bellum, quòd nulla res bella in eo sit. Augustinus Dathus ibidem, post Servium non probat Antiphrasin, longamque texit disputationem de nomine parcus; deinde ab illo deducit Parcas, quia parcè nobis vitam tribuant: sed nobis Varronis sententia magis arridet quæ refertur ab A. Gellio lib. 3. cap. 16. sic: Antiquos autem Romanos Varro dicit non recepisse huiusmodi quasi monstrosas raritates, sed nono mense aut decimo: neque præter hos alios partitionem mulieris secundum naturam fieri existimasse: idcirco eos nomina Parcis tribus fecisse à pariendo, & à nono atque decimo mense. Nam Parca, inquit, immutata littera una à partu nominata. Item Nona, & Decima à partus tempestivi tempore. Hæc Gellius. Parcæ autem tres finguntur Jovis filiæ, quarum nomina & officia hoc versu explicantur.

Clotho colum retinet, Lachesis net, & Atropos occas.

EUMENIDES. VII.

Quas Latini Furias appellavere, Græci Ερινυες, & Eumenides dicunt: sunt autem, ut ait Orpheus, Tisiphone, necnon Aleto, & dira Megæra.

Qu

Quidam *Eumenidas* dictas putant ab *εὐμενεία*, i. benevolentia: *εὐμενίζω* enim est placare: quia minimè sint benevolæ, sed immites, & diræ. Dathus interpretatur benefurentes, ab *εὐ* bene, & *μενίζω* furere, sed fallitur. nam eo modo per æ diphthongo scriberetur *Eumænides*: propius verò qui dixerunt dictas κατ' εὐφημισμὸν, i. ut bene ominaremur: in templis enim omnia mala verba per contraria enuntiabantur, ut vita pro morte, & mactare pro cremare, & rectè pro non: sed ego longè aliter interpretor, & *Eumenidas* propriè pias & mites appellari contendo; quod ex *Suida* non erit difficile comprobare: ejus verba sic Latinè vertebam: *Eumenides*, *Erinnyes* subterraneæ deæ, accepisse autem aiunt eas nomen ab *Oreste*, tunc enim primum ab eo *Eumenides*, id est, mites & pias, quoniam eas expertus sit propitias, ferunt appellatas: quibus & ille maternæ cædis in *Areopago* absolutus, nigram ovem sacrificavit. & paullò post: *Has* & *Æschylus* in *Eumenidibus* à *Minerva* fuisse placatas in *Orestis* judicio tradit, obtinuisseque ab eis, ne in *Orestem* terribiles insurgerent, unde eas *Eumenidas*, i. propitias vocavit. Hæc ex *Suida*.

O T I U M. VIII.

Ocium dictum volunt quòd non ocys sit, & velox, sed segne potius, tardumque: nam Græcis ocys velox est; ex quo ocymum dicitur leguminis genus à celeritate nascendi; & ocys adverbium. Hæc destruere dum conatur Dathus, ineptè philosophatur nescio quid de vita contemplativa & activa, quòd scilicet in ocio celerius moveatur mens, quàm in actione rerum. Itaque asserit ocium à celeritate mentis nuncupatum: & præterea (si Musis placet) Ocymum per c & y scribi debere contendit. Sed quis unquam sanæ mentis ocium & negotium per y scripsit? *Pierius* in *Virgil.* otium per t omnino scribi

scribi debere contendit. Aldus in *Orthographia* sic, otium cum t libri veteres, & Q. Papirius Grammaticus his verbis, in his syllabis sonus litteræ z immixtus inveniri tantum potest, quæ constant t & i, & eas sequitur vocalis quælibet, ut *Tatius*, *Otia*, *justitia*, & similia, cujus ego sententiam sequor libentius, quàm eorum qui induciæ, & ocium cum c, scribunt Donati autoritate adducti: eum enim scripsisse dicunt; induciæ dictæ, quòd inde ocium, quod non affirmo: potuit enim induciæ quòd inde otium: quod sententiam meam confirmare videtur. Hæc Aldus. Sed quæris unde dicatur Otium; an verò necesse erit omnium verborum origines & etymon patefacere? Cosconius nobilis Grammaticus (teste Varrone) ad mille verba in Latina lingua collegit, de quibus ratio reddi non posset. Hæc enim vocat primigenia; qualia sunt lego, scribo, sto, sedeo, sic fortasse otium, unde negotium quasi necotium.

C Æ L U M. IX.

Celum à celando deducunt, quòd patens sit, nec coopertum. sed nemo scribit cælum sine diphthongo æ vel œ. illo modo dicitur à cælando, i. pingendo; hoc autem à Græco κείνω. i. cavo. *Plin. lib. 2. cap. 2.* Formam ejus in speciem orbis absolute globatam esse, nomen in primis & consensus in eo mortalium orbem appellantium: sed & argumenta rerum docent. *Ibidem cap. 4.* Cælum quidem haud dubiè cælati argento diximus, ut interpretatur M. Varro. Hæc *Plinius*. at M. Varronis verba licet corrupta diversum sentire videntur: is igitur *lib. 4.* analogiæ sic inquit: Cælum dictum scribit *Ælius* quod est cælatum: aut à contrario nomine celatum, quòd apertum est; non malè quod posterius *Ælius*, multo potius celare à celo, quàm cælum à cælando. sed non minus illud alterum de celando ab eo potuit dici quòd interdum celatur, quàm quòd noctu non celatur omnino.

no. Ego magis puto à chao cavum, & hinc cælum; quoniam, ut dixi: Hoc circum supraque quod complexu continet terram, cavum cælum. Itaque, dicit Andromacha, Nocti, Quæ cava cæli signitinentibus conficis bigis: & Agamemnon, in altissimo cæli clypeo; cavum enim clypeum. Ennius item ad cavationem, Cæli ingentes fornices. Quare ut à cavo cavea, & caullæ, & convallis, cavata vallis, & cavædium: ut cavum sit ortum: unde omnia apud Hesiodum à caho; à cavo cælum. Hæc Varro. cui assipulatur Lucretius, cum dixit, Caulas ætheris. Ego itaque cælum cum æ scribo cum doctissimis; & verba Plinii Varronem citantis corrupta puto, quæ sis legenda censeo. Cælum quidem haud dubiè cavati argumento diximus, ut interpretatur M. Varro.

Atque hæcenus de novem nominibus quæ August. Dathus suscepit confutanda. Nunc nos ad alia transeamus, quæ à maximi nominis Grammaticis, & Rhetoricis per Antiphrasin dicta passim adducuntur.

MORUS. X.

Plinius lib. 16. cap. 21. Sicut Morus, inquit, quæ novissima urbanarum germinat, nec, nisi exacto frigore: ob id dicta sapientissima arborum. Ex his Plinii verbis multi anam cepere, ut docerent, morum dici per antiphrasin, quia minimè sit stulta. *μωρός* enim stultum & dementem significat. Alciatus in Emblematis postquam dixit de Amygdalo, subdit:

Segnior at Morus nunquam nisi frigore lapso
Germinat, & sapiens nomina falsa gerit.

At verò nec Plinius id sentit, nec si sentiret, illi subscriberem. Res autem sic se habet. Multa nomina apud Græcos scribuntur per *αυ* diphthongon, quæ Latini nunc per au, nunc per o enunciarunt; ut, *ταύρος*, taurus; *αὐλή*, aula; *Καύκασος*, Caucasus; *αὐρίον*, aurum. Orata (inquit Festus) genus piscis appellatur,

latur, à colore auri, quod rustici orum dicebant: us auriculas oriculas. Itaque Sergium quoque quandam prædivitem, quod & duobus annulis aureis, & grandibus uteretur, oratam dicunt esse appellatum. Hæc Festus. Quin & sæpe apud antiquos au, migrabat in o, ut cauda, coda; Caurus, Corus; plaustrum, plostrum; cautes, cotes; caudex, codex; plaudo, plodo, explodo; Plautus, Plotus, cautio, cotio; ut apud Plautum: Nihil cotio est. Eodem igitur pacto ex *μαυρός*, i. obscurus & niger, fit morus, cujus fructus niger est. Quid quod etiam apud Græcos in usu est *μορία* pro ipsa arbore mori? Sæpissimè Hispani ex u Latino faciunt o; ut Taurus, toro; aurum, oro; laurus, loro; pausas, posas; Maurus, Moro, moral; laus loor, laudare loar, Paulus Polo, cauda cola, causa cosa, paucum poco, audire oir, auditus oido, cautum coto, caules coles. Et Italicè Moro significat fuscum: ut apud Tassum in *Amadigi canto 57*.

Un Gigante nel volto arscio & moro.

MILES. XI.

Festi Pompeii hæc sunt verba: Militem Ælius à mollitia κατ' ἀντιφρασιν. i. per antiphrasin dictum putat; eò quod nihil molle, sed potius asperum quid gerat: sic ludum dicimus, in quo minimè luditur. Hæc ille satis ineptè. Ulpianus lib. 29. l. 1. §. de Militari test. Miles (inquit) appellatur vel à malitia. i. duritia, quam pro nobis sustinet: aut à multitudine, aut à malo, quod arcere milites solent; aut à Græco verbo *χίλις*, unde *χιλιασός* tractum est. Nam ita Græci *τάγμα*, & mille hominum numerum appellant: quasi millesimum quemque dicas; unde ipsum quoque ducem *χιλιάρχον* appellant. Hæc ille. Ex his autem opinionibus postrema verior & aptior est, utpotè quæ Græcæ origini magis quadret. Itaque

miles propriè dicebatur, qui unus è mille, non sine dignitate nomenclaturæ vocabatur. Nos dicimus de XXIV. rectoribus Hispalensibus: *Es veinte y quatro de Sevilla*. Verba porro Ulpiani malè citat, & interpretatur Laurent. *Valla lib. I. cap. 14.*

SIMULTAS. XII.

Simultas, inquit Festus, dicta ex contrario, quia minimè sint odientes se simul. Hæc ille. Sed quur non potius à simulando, quum qui latenter dissentiant, semper simulata loquantur, donec vindictæ sese offerat occasio? Hic potius Laur. Vallæ in Raudenseni assentior. Simultas, inquit, est latens odium: ea simultas plerunque intelligi consenta est, cum inimicitia opere se ostendat.

VIOLETA. XIII.

Violam dictam volunt quidam, quasi non violatam, vel non violandam. Ineptè sanè; cum violo verbum à viola deducatur. Nam violare virginem est deflorare, & violæ colorem inferre: ut latius in nostris Originibus ostenditur. Alii minus malè à vi olendi; sed melius à Græco ἰὼν more deminutivorum. Idque ex eo melius potest persuaderi, quod Æoles (unde plurima Latini sibi deflexerunt) scribebant Ἰὼν digamma Æolico, pro viola: ut ait Terentianus. Et digamma Æolicum vertitur apud Latinos sæpe in u: ut ὄϊς ὄφεις, ovis. ὄϋον, ὄφον, ovum. αἶνον, ἔϋνον, vinum. sic ἰὼν, Ἰῖον, viola.

ÆGER. XIV.

Æger, inquit, ab ago, quod nihil possit agere. Nihil vidi ridiculum magis. Alii ab Græco αἰ αἰ, quod est doloris signum, & querelæ. Alii ab αἰάζειν, i. lamentari. Sed non longè abierit ab ago, quod agatur infirmitate vel tristitia. Et agere vitam

ad id alludit. Virgil. *Vitamque extrema per omnia duco*. sed placet ab αἰ αἰ.

DIS, PLUTO. XV.

Dis, inquit, quia minimè dives: quod ex Quintil. lib. I. c. 6. eliciunt: quum potius, ut diximus, Quintilianus hujusmodi etymologias irrideat, & inlectetur. Cicer. 2. *Naturæ Deorum*, à dicendo videtur deducere. Cujus hæc sunt verba: *Terrena autem vis omnis, atque natura Diti patri dicata est: qui Dis, ut apud Græcos πλῆτων, quia & recidunt omnia in terras, & oriantur è terris.* Hæc ille. quæ verba etiam ad divitias possemus, quibus abundat Pluto, referre. Itaque sine antiphrasi Dis à divitiis (est enim ditissimus) potest nominari. Imò huc respexisse Ovidium crediderim, cum inquit:

— itum est in viscera terræ,
Quasque recondiderat, Stygiisque admoverat umbris,
Effodiuntur opes, irritamenta malorum.

PONTUS. XVI.

Pudet referre Ponti etymon, olet enim facem Grammaticorum: dicunt enim; quasi sine ponte; quia mare pontem habere non possit. Nihil magis ridiculum est, quàm quum Græcis vocibus etymon redditur Latinum, aut contrà: ut lapis, quia pedem lædat: quum Græcè sit λίθος, petra, quia teratur pedibus, aut pedem terat, quum sit πέτρα, vel πέτρα. Itaque πόντος, pontus Græcum est, & à πόνος, id est, labore dicitur: quia laboribus scateat, ut multis placet. Mihi verò à ποντίζω, id est, mergo, magis arridet.

PELAGUS. XVII.

Solent etiam & Græci Grammatici, quamvis doctiores, ineptire. Dicunt enim *Pelagus* πέλαιος, à πέλαις, i. propè, & γῆς, i. terræ, quia longissimè absit à terra. Melius qui à τῆλε τῆς γῆς, i. procul à terra: quasi τέλαγος, *Telagos*, *Pelagus*. Hac etymologia utamur, dum melius aliquid occurrat.

CHARON. XVIII.

Lilius Gregorius Gyraldus in *Diis gentium* sic ait: *Charon Deus infernus dictus per antiphrasin, quasi Acheron: alias tamen Phornutus etymologias adducit, quas non satis probo.* Hæc ille. Ego verò apud Phornutum nullam hujus vocis invenio etymologiam; nec apud alios quidem, uno excepto Natali de Comitibus, ut statim subjungam. Virgilius ad etymon χάρων videtur respexisse: χάρων enim leo est, ἀπὸ τῆς χαρπότητος, id est, ab splendore oculorum. Itaque *Æneid.* 6. dixit: *Stant lumina flamma.* & Ovid. *Metamorph.* undecimo: *rubra suffusus lumina flamma.* Seneca in *Hercule Fur.* act. 3. *concavæ lucent genæ;* sic enim legendum, non *squalent*. *χαρών* dicuntur etiam à Græcis Chasmata & hiatus terræ immensi: ex Diogene Laërtio & Jos. Scaligero in *Ætiam*. unde non malè posset deduci *Charon*. Sed placet Natalis de Comitibus in *Mythologiis* χάρων à χαίρω, i. gaudeo: quia transitus Lethæi fluminis ad sedes beatorum maximo cum gaudio fiat.

HOLOSTEON. XIX.

Holosteon (inquit Plinius lib. 27. cap. 10.) sine duritia herba, ex adverso appellata à Græcis, sicut fel dulce: tenuis usque in capillamenti speciem, longitudine quatuor digitorum, ceu gramen, foliis angust-

angustis, astringens gustu, nascitur in collibus terrenis, usus ejus ad convulsa rupta in vino pota. Hæc Plinius. Quæ verba sunt Dioscoridis ex lib. 4. c. 9. præterquam illa (sine duritia, ex adverso appellata à Græcis, sicut fel dulce) qua in parte non assentior Plinio, si Plinii verba sunt. Nam si hæc herba (quæ, ut multi affirmant, nobis incognita est) similis gramine est, melius dicitur *holosteon*, quia tota sit ossea, quam per antiphrasin, quia sit molissima. Imò verò doctor Laguna in Dioscoridem arbitratur esse nostram *Pilosellam*, quæ ideò sic vocatur, quòd nimis sit horrida, villosa, & veluti spinosa. Quid, quòd in Græco Dioscoridis codice non ὀλόσεν, sed ὀλέσεν invenitur?

ORTHOPNEA. XX.

Cælius Aurelianus lib. 3. *Chronion.* cap. 1. quum ferè attigisset quid esset *orthopneæ*, i. spirandi difficultas, subdit: *Item*, ut alii dicunt, contrario vocabulo suæ virtutis nomen accepit: nam quum sui ratione convertat, ac depravet, tanquam corrigat *orthopneæ* nuncupatur: quam nos spirandi dicere correctionem poterimus. Multa enim contrariæ interpretationis vocabulum sumserunt: ut fella, quæ Græci γλύκεα vocant, velut dulcia, quum sint amarissima. Hæc ille: quem Grammatici fefellerunt. Quanto verius & facilius diceretur: *Orthopneæ* ideò dicitur, quia nisi recto collo & corpore spiritum non possis emittere.

Erunt & alia multa quæ Grammatici (ut sunt ad errores ingeniosi) comminiscuntur. Sed hæc satis fuerit confutasse: ex quibus facillè intelligetur, nullam posse esse vocem, quæ ex impositoris mente contrarium posset significare.

PARADOXON IV.

De Verbis Passivis Disceptatio.

SÆPE quidem Grammatici, nunquam tamen ita egregie delirarunt, quam in verborum passivorum deliramentis tradendis. Aiunt enim rem, quam vocant *agentem*, in passiva in casu sexto cum *A* vel *Ab*, vel in dativo debere collocari. Nec desunt hebetiores, qui addant, etiam in casu quarto cum *Per*: ut, *Res agitur per eosdem creditores*. Totum falsum est.

Ac de dativo quidem facile deicientur: nam uno aut altero malè intellecto testimonio nituntur. Cicero dixit: *Neque senatui, neque populo, neque cuiquam bono probatur*. Sed deberent illi advertere sæpè apud Ciceronem, & alios reperiri in activa eundem dativum. Cicer. *pro Balbo*: *Non ut vobis rem tam perspicuam dicendo probaremus*. Itaque hoc non probatur mihi: est, tu hoc mihi non probas. Cicer. *Att. lib. 4.* quos libros, ut spero, tibi valde probabo. Addunt ex Virgilio: *Nec cernitur ulli*, i. ab ullo. Nec Servium consulunt, qui id Græcè dictum ostendit. Mihi tamen hîc, & ubique dativus acquisitionem significat: & quemadmodum dativus à nullo verbo regitur, ita cuivis orationi aptissimè jungetur. Nec enim aliter significat, quum dico: *Da pecunias mihi*: quam quum dico: *Filius mihi peccat*; aut, *Non omnibus dormio*. Itaque, *Non cernitur ulli*, est, Venus nulli ostendebatur, nulli erat conspicua. Unde aptissimè Apuleius *de Deo Socratis*, Homeri versiculum vertit:

Soli perspicua, est aliorum nemo tuetur.

Addunt etiam ex Martiale *lib. 2.* *Si cui fortè legeris: & si totus tibi triduo legatur*. Sed hi videntur ignorare

rare Romanorum morem, qui legentes anagnostas audiebant. Imò & ab ipso Martiale discere dativum in passiva esse acquisitionis. *lib. 10.* *at non & stamina differt Atropos, atque omnis scribitur hora tibi*. Plaut. *Mihi istic nec seritur, nec metitur*. At, inquit, in passivis participiis patet dativus rei agentis: ut *Dicte mihi*, dicende nobis. Respondeo, Dativos illos, non propter participia, sed propter verbum substantivum esse positos: ut si dicas: *Sunt mihi amici*: ubi etiam, si rectè perspicias, acquisitio significatur, non actio, vel passio: ut, *Causa docenda mihi est*, id est, mihi, non aliis expedit causam docere.

Qui asserunt rem agentem in accusativo collocari cum *Per*, magis falluntur. Nam quum Cicero dixit: *Res agitur per eosdem creditores*: non significavit creditores agere rem, sed regis amicos agere rem per creditores; istorum error factis refellitur ex innumeris testimoniis, ubi in voce activa *Per* adhibetur. Cæsar 3. *civil.* Pompeius frumentum omne per equites comportaverat. Cicer. *Mirificè mihi & per se, & per Pompeium blanditur Appius*. Idem: *Nihil interest, utrum per procuratorem agas, an per te ipsum*.

Si præpositio *Per* non significat rem agentem (ut facile demonstrari potest) nec *A*, vel *Ab* significabit. Nam Cicero interrogatus per *Per*, respondit per *A*. Locus est in prima & secunda epistola *lib. 5.* ad famil. ubi Metellus inquit: *Non putaram Metellum fratrem ob dictum capite ac fortunis PER TE oppugnatum iri*. Cui respondet Cicero: *Quod scribis non oportuisse Metellum fratrem tuum ob dictum a me oppugnari*. Ibid. ad Luceium: *Quum hoc demonstrat me A te potissimum ornari, celebrarique velle*: subdit paullo post: *Neque autem ego sum ita demens, ut me sempiternæ gloriæ per eum commendari velim, &c.* Si de infra.

Si per *A*, vel *Ab*, res agens significaretur, semper apponeretur, vel saltem suppleretur ablativus cum præpositione: sed in multis suppleri non potest; non est igitur res agens ablativus. Cicer. *pro lege Manil.* In quo agitur populi Ro. gloria, agitur salus sociorum, aguntur certissima populi Ro. vectigalia. Idem Æschines in Demosthenem invehitur. Virg. *Tum verò in curas animum deducitur omnes.* Huc adde illa: *Linquor animo: consternor mentem: videris esse doctus: afficior pudore:* & innumera ejusmodi. Regula igitur artis nostræ Grammaticæ vera est: *Passivum verbum nihil præter suppositum desiderat.*

A, vel *ab* (ut in universum dicam) sive in activa, sive in passiva significat à parte: ut *venius flat ab Oriente.* Et cum Cornelius Tacitus dixit, *Trepidabatur à Cæsare:* non significat Cæsarem trepidare, sed à parte Cæsaris, hoc est, Cæsarianos. Et Cic. 2. *Offic.* de Alexandri Phærei morte, quum inquit: *Ab ea est enim ipse propter pellicatus suspicionem interfectus:* non significat ipsam Theben manu sua interfecisse regem, quem Thesiphonus, Pitholaus, & Lycophron ipsius Thebes fratres trucidarunt. Sic Plutarchus in *Pelopida:* & Diodorus Siculus lib. 16. *Ann.* 4. Pomponius Mela lib. 1. cap. 21. urbem Dioscuriada à *Castore & Polluce conditam* dicit: quam re vera Amphitus & Telchius aurigæ Castoris & Pollucis condiderunt: vide Solinum. Terent. *Phor.* *Non potest satis pro merito ab illo tibi referri gratia.* Hanc phrasin sic retulit Cæsar, 1. *Civil.* Pauca apud eos locutus, quòd sibi à parte eorum gratia relata non sit pro suis in eos maximis beneficiis.

Hic me locus admonuit, ut varia subjungam testimonia, in quibus eadem res nunc per *A*, vel *Ab*, nunc aliter enuntietur. Livius lib. 6.

Dec.

Dec. 3. de Jubelio: *Me quoque jube occidi, ut gloriari possis, multo fortiolem, quàm ipse es, virum abs te occisum esse.* Val. Maxim. lib. 3. c. 2. de eodem Jubelio: *Quid cessas in me cruentam securim distringere, ut gloriari possis aliquando, virum fortiolem, quàm ipse es, tuo jussu interemtum?* Idem Val. Max. lib. 5. c. 3. de Carbone: *Sed nobis tamen tacentibus Gn. Carbonis, jussu tuo interemti mors animis hominum obversabitur.* Idem rursus de eodem, lib. 6. c. 2. *Vidi Gn. Carbonem, cum in summo esset imperio, a te equite Ro. trucidatum.* Huc adde illa paullo antè relata, de Metello, & Luceio.

Sed jam ad asylum sacrarum litterarum confugiam, ut pervicaces Grammaticos convincam. D. Paulus 6. ad Romanos: ὁ ὢν ἀποθνήσκων δικαιώται ἀπὸ ἁμαρτίας. i. Qui enim mortuus est justificatus est à peccato. Verte in activam more Grammatico, & in hæresin incurres. sic: *Peccatum justificavit Christum, qui mortuus est.* Quid absurdius? A peccato justificatus est Christus, hoc est, à parte peccati, quia non pertinebat ad eum peccatum. Ita dixit Pilatus: *Innocens ego sum à sanguine justis hujus.* Obscurius illud Matth. cap. 11. & Lucæ 7. *Justificata est sapientia à filiis suis.* i. doctrina non pertinet ad hanc generationem.

A, vel *Ab*, idem esse quod à parte multis possem testimoniis ostendere: sed accipe pauca; ac primum in verbo substantivo. Plaut. *Curc.* *Tam à me pudica est, quasi soror mea sit.* Terent. *Hecy.* *Narrat, ut virgo à se integra etiam tum fiet.* Idem, *Ab Andria est ancilla hæc.* Idem *Heaut.* *Tantum ne est ab re tua otii tibi?* Cicer. *pro Muræn.* *Nostri inquam illi à Platone, & Aristotele moderati homines.* i. Platonici, & Aristotelei. Idem 3. *Orat.* *A cæteris silentium fuit.* Idem *pro Mil.* *Beatos esse quibus ea res honori fuerit à civi-*

à civibus suis. Idem pro Rabir. Quorum impunitas fuit, non modò à judicio, sed etiam à sermone. Idem I. Orat. Vide ne hoc totum Scævola sit à me. Ciceroniana sunt: Locus à frumento copiosus: à magistratibus nuda respublica: ab amicis inops; à propinquis nudus; à suis munitus: orba ab optimatibus concio. Cic. 3. Orat. Nihil isti adolescenti, neque à natura, neque à doctrina deesse sentio. Terentius Heaut. Sed hic actor tantum poterit à facundia, quantum, &c. Possum. Cicero à voluntate scriptoris stare: aut à se potius, quàm ab adversariis stare: à senatu stare. Sio. Terentius And. Concrepuit à Glycerio oslium. Idem: Sed quid ab illo crepuerunt fores? Ovidius 5. Crepo. Metamorph. Magna ferēs tacitus solatia mortis ad Cado, umbras, A tanto cecidisse viro. Idem 13. Meta- Occido, morph. Occidit à magno (sic Di voluistis) Achille. pereor, Idem 3. de Ponto: Discipulo perii solus ab ipse intereo, meo. Cicero 2. Offic. Phalaris non à paucis interit, ut hic noster. Idem, à valentiore interire. Plin. lib. II. Quum periit ab Annibale. Livius Ciere. lib. I. Utrinque pugnam ciebant, ab Sabinis Metitius Curtius, ab Romanis Hostius Hostilius. Conci- ciro: Tantum amorem sibi conciliarat à nobis om- lio. nibus. Plaut. Mostell. Qui à patre ejus conciliarē pacem. Terent. Eun. Nequis fortè internuncius clam à milite ad eam cursitet. Cic. Att. Cursito. Mare nunc, quia à sole collucet, albescit. Horat. Collu- cet. Multaque merces defluat tibi æquo ab Jove. Virg. Defluo. Qui nunc Misenus ab illo dicitur. i. propter Misenum sic dux dicitur à ductu, & rex à regendo. Plin. Ab amicitia ejus Gracchanus appellatus. Plau. Cistel. Doleo ab animo, doleo ab oculis, doleo ab ægritudine. Plin. lib. 24. cap. 8. Si Metuo. caput à Sole dolet. Cic. Et à me insidias metuunt. Madefcit. Ovid. Nubibus assiduis pluvioque madescit ab Austro. Nuncio. Cic. I. Acad. Nunciatum est nobis à M. Var- rone,

rone, venisse eum ab Roma. Valer. Max. lib. 4. c. 3. Interim velim ne mihi à Sole obstes. Cic. 2. Nat. Et, si est calor, à Sole sese opponant. Ovid. I. Metam. Postquam vetus humor ab igne percaluit Solis. Lucret. lib. 6. & in lucem tremulo rarefcit ab æstu. Cic. Att. Quum Romæ à judicibus forum refrigerit. Cicer. Salvebis à meo Cicerone. Quintil. lib. 3. An timendum à rege bellum. Ovid. 2. Fastor. Sed tamen à vento, qui fuit, unda tumer. Cætar lib. 3. civil. Hæc à custodibus classium loca maxime vacabant. Plaut. Epid. A morbo valui, ab animo æger fui.

Sed quid in his moramur, si sola hac ratione hoc evincere possemus? Si præpositio A, vel Ab cum eodem verbo, & eodem sensu in activa & passiva reperitur: insipientis præceptoris erit, utrobique rem agentem explicare. Verbi gratia: Dabuntur à me pecuniæ: non est, Ego dabo pecunias, sed dabo à me pecunias: quod Hispanè dicitur: De mi parte, o à mi cuenta. Adferamus igitur exempla, ubi A, vel Ab eodem sensu in activa & passiva in uno eodemque verbo reperitur.

Cicer. Senect. Eique dona à sociis adtulisset. Idem 3. Leg. Cui ne reditus quidem ad bonos salutem à bonis potuit afferre. Idem Att. Et plus à vobis præsidii, quàm à cæteris opis ad salutem potest afferri. Idem: Nuncii à Parthis adferuntur.

Cic. pro domo sua: Clodius pecunias consularum abstulit à senatu. Idem Att. Totam Academiam à nominibus nobilissimis abstuli. Plaut. Pseud. Auferetur id præmium à me, quod promisi per jocum?

Terent. Adelph. Abs quivis homine, quum est opus, beneficium accipere gaudeas! Cic. Acad. Quæ à quovis accipi oporteres, & quæ repudiari.

Plaut.

Amo. Plaut. *Pseud.* ubi sunt isti, qui amant à lenone?
Cic. Ut scires, eum non à me diligere solum, verum etiam amari.

Averto. Avertit oculos ab illo. *A* iudiciis oratio avertitur.

Avello. Sperat se à me avellere. Non ab ea rep. avellar.

Audio. Cic. de Senect. Sæpe à majoribus natu audi. Idem 3. Fin. Esseque hominis ingenui, velle bene audire à parentibus. Nostros senes commemorare audi. Idem 3. Fin. Esseque hominis ingenui, velle bene audire à parentibus. Nostros senes commemorare audi. Idem 3. Fin. Esseque hominis ingenui, velle bene audire à parentibus. Nostros senes commemorare audi.

Do. Cic. Attic. lib. 14. *A* me hoc illi dabis. Idem pro Flac. Ab Attilio Servilio dicit se dedisse, & à suis fratribus. Idem Att. Se à me quodammodo dare. Plaut. Capt. Viaticum ut dem ab trapezita tibi. Idem Mænech. Da sodes à te, post reddidero tibi. Terent. Adelph. Dabitur à me argentum. Cic. 1. Verr. Tempus quod mihi ab amicorum negotiis datur. Idem Att. Datur mihi epistola à sororis tuæ filio. Idem 1. Leg. Nullam tibi à causis vacationem video dari. Idem lib. 7. Epist. Ad Cæsarem litteræ mihi dantur à te.

Defendo. Virgil. Dum teneras defendo à frigore myrtos. Plin. Vestes à tineis defendit hæc herba. Cæsar 2. Civil. Musculus defenditur à nostris. Cic. 2. Agrar. Ab hostibus defendi paludibus. vide Munio & Prohibeo.

Dejicio. Dejicere oculos à rep. Dejectus ex aliquo, & ab aliquo loco.

Desidero. Desidero abs te aliquid. Desideratur à magno philosopho gravitas.

Emo & redimo. Plaut. Rudent. Qui prædam ab eo emerat. Valerius Maxim. lib. 4. c. 2. *A* piscatoribus in Milesia regione verriculum trahentibus quidam jactum emerat. Cic. Offic. Aut captos à prædonibus reddunt. Cic. 1. Verr. Emium est ex senatusconsulto frumentum ab Siculis prætor Verre. Idem Senect. Ex his princeps emitur ab inimicis meis. Plaut. Epid. *A* lenone quædam ut fidicina, quam ama-

amabat, emeretur sibi. Suet. August. Caium & Lucium adoptavit, domi per assem, & libram emtos à patre Agrippa. Livius dec. 4. lib. 4. Ut captivi ab Annibale redimantur. Juven. Satyr. 4. Monstrum nulla virtute redemptum à vitiis. Ovid. in Epist. Si tibi ab Atrida precio redimenda fuisset. Vide Peto, & postulo.

Eripere à periculo. Vereor ne eripiat à nobis regia causa.

Exigere aliquid ab aliquo. Quintil. lib. 1. *A* Exigo; Grammaticis exigitur poetarum enarratio. Cæsar 1. Civil. Pecunie à municipiis exiguntur.

Extorquere aliquid ab aliquo tritum est. Cic. Extorqueo. Pecunia omnis ab eo extorta atque erepta est.

Cic. de univers. Mundus per se, & à se & Facio patitur, & facit omnia. Idem 1. Invent. Commune est, quod nihilo magis ab adversariis, quam à nobis facit. Idem de Orat. *A* se aliquid facere. Tritum est: hoc factum est à vobis.

Terent. Phorm. Otium à senibus ad potandum habeo; ut habeam. Cicero Bruto: Nullas adhuc à te litteras habebamus. Idem pro Sext. Habere beneficium ab aliquo. Idem 1. Offic. Scenicorum quidem mos tantam habet à vetere disciplina verecundiam. &c. Idem 12. Famil. Habeas eos à me commendatos. Idem, habere præsidium, vel spem ab aliquo. Idem in Vat. Quare ne tibi hunc honorem à me haberi fortè mirere. Idem pro Cælio, Eam dignitatem in M. Cælio habitam esse summam, hodieque haberi ab omnibus.

Civitatem ab aliquo impetrare, tritum est. Cic. Impetratio. Quid postules ab amico, & quid patiari à me impetrari. Plaut. Mostel. Aliud quidvis impetrari à me facilius perferam. Val. Max. lib. 4. c. 3. *A* servis vix impetrari potest, ne eam supellectilem fastidiant, qua uti Consul non erubuit. Cæsar 1. Civil. Ægrè ab iis impetratum est, ut in senatu recitarentur.

Cic.

Lego;
as.

Cic. pro Cluent. Itaque ei testamento legat pecuniam grandem à filio. Idem in Topic. Uxori ancillarum usumfructum legavit à filio. In passiva tritum est apud Jurisperitos: Domus legata est à Titio. Vide Brissonium & Hotom. in A, vel Ab, & pensita phrasin.

Lego;
is.

Cicer. Att. 16. A Bruto legi Antonii edictum. Sic dicimus, Legi à te litteras. Ovid. 3. Pont. A posteritate legi. Cic. Liber tuus legitur à me diligenter, i. per meos: ut, Trepidabatur à Cæsare. Et captus oculis etiam diceret: Terentius legitur à me diligenter.

Libero.

Cic. Liberavi hunc à Cæsare, tritum est. Idem; liberari se ab aliquo. Idem: A scelere certè liberati sumus. Idem: Te à quartana liberatum gaudeo. Vide Separo.

Mino.

Cicer. 13. Att. Ab illo mihi mittas. Idem, & à me missi sunt.

Moveo,

Movebo hunc à sacra linea: remove te ab illo. Removentur à vitiis.

Remo-

veo.

Munio.

Tacitus lib. 10. Sævus ille vultus, & rubor à quo se contra pallorem muniebat. Columel. Quantumque res patietur, à frigore & tempestate muniemus. Idem, Hortum ab incurso hominum pecudumque munire. Horat. Inclusam Danaen munierant satis nocturnis ab adulteris. Lucret. lib. 3. Quod letalibus ab rebus munita tenetur. Cæsar 2. Civil. Tecta, atque munita ab omni ictu telorum. Tacitus, munitus ab insidiis: ut Horat. Tutus ab infestis latronibus, & Ovid. Tutus ab insidiis. vide Defendo.

Nume-
ro.

Cic. pro Flac. Si prætori dedit, à quæstore numeravit. Idem 2. Phil. à se numerare. Martial. Omnis ab infuso numeretur amica Falerno. vide Solvo.

Pello.

Livius lib. 2. Tarquiniensis ab sua parte Romanum pepulit. Terent. Quisnam à me pepulit tam graviter fores? Idem, Et istum æmulum ab ea pel-lito. Cæsar 1. Gall. Quum hostium acies à sinistro cornu pulsa. Li. Cætera à fronte pulsa.

Peto

Peto à te, tritum est. Cic. 6. Epist. Nec tamen ipse, Peti à quo salus petitur, habet explicatam rationem salutis suæ. Idem 1. Divinat. Ut ab ejus solo in quo est humatus oracula peterentur. Martial. A caupone tibi fæx Læetana petatur. Vide Emo, & Reposco.

Postulare ab aliquo, tritum est. Cic. 1. Leg. Veritas à te postulatur. Idem 2. Tuscu. Quod ergo & postulatur à fortibus, & laudatur, quum sit, &c. Idem, Postulatur à te jam diu, vel flagituratur potius historia. Cic. Philip. Sed quoniam ab hoc ordine non fortitudo solum, sed etiam sapientia postulatur, &c. vide Emo.

Dicimus, prohibeo vim ab amico, & amicum à vi. Cic. 3. Offic. Nam & à rep. forensibusque negotiis armis impiis, vique prohibiti.

Projicere, & rejicere à se mala, tritum est. Cic. A liberis suis abstrahi, & à conjuge abripi, & ab aris, focisque innocentem projici. nota hæc infinita verba.

Cic. 2. Orat. Ne ipse aliquid à me promississe videar. Idem: Juris utilitas vel à peritis, vel de libris depromi potest. 1. Orat.

Cic. Litteras à te mihi Stator tuus reddidit. Idem, Reddo. Litteræ mihi redditæ sunt à te. Idem: Litteræ mihi redditæ sunt in senatu ab Lentulo.

Rapere ab aliquo, tritum. Horat. 3. Carm. Aur. Rapio. aquosa raptus ab Ida.

Cic. 1. Verr. Nihil est, quod minus ferendum sit, quàm rationem ab altero vitæ reposcere eum, qui non possit suæ reddere. Val. Maxim. lib. 3. cap. 6. Quum à Scipione ratio in curia posceretur. i. quum Tribuni ab eo peterent rationem. Vide Peto, & Postulo.

Cic. Luceio: Qui omnes à perpetuis suis historiis ea, quæ dixi, bella separaverunt. Idem 4. Acad. Quoniam vera à falsis nullo discrimine separantur. Ovid. 1. Amor. A domina separari. vide Libero.

Cic. 5. Att. Sed etiam hoc dicit; se à me solvere. Ibidem lib. 7. Ab Egnatio solvat, quod tibi debet. Idem pro Planc. ab aliquo persolvere. Idem. Id à vo-

Fr. Sanctii Oper. Tom. II.

E

bis

bis persolvere me finite. Plaut. *Res solvetur ab trapezita meo.* Cic. *Solutus à cupiditatibus.* Ovid. *Ab amplexu alicujus solvi.* vide *Numero.*

Sumo. Terent. *Adelph. Postremò à me argentum, quantum est, sumito.* Cic. *pro Lege Man. Ab eodem Pompeio omnium rerum egregiarum exempla sumantur.* Ovidius 2. *Amor. Fastus sumuntur ab imagine speculi.*

Tego. Cæsar 3. *Civil. Qui portus ab Africo tegebatur, ab Austro non erat tutus.*

Verbum igitur passivum solo supposito contentum est. Cic. *lib. 15. Epist. citat versiculum Nævii, Lætus sum laudari me, abs te pater laudato viro.* Sed attende quomodo distinguat idem Cicero *lib. 5. ad Luceium:* *Placet enim Hector ille mihi Nævianus, qui non tantum laudari se lætatur: sed addit etiam, à laudato viro.* Item *pro Milone. Factumne sit? at constat: à quo? at patet.* Vides particulas (à quo) separari à verbo passivo. Denique eodem prorsus manente sensu activa oratio in passivam verti non potest. Unde falluntur Alciatus *lib. 2. Parerg. c. 28.* & Rævard. *lib. 2. c. 5. Varior.* qui putant valere stipulationem etiam in passiva voce: ut *dabis? dabitur.* Id ostendunt ex loco Plauti in *Pseud. scen. Viso quid rerum.* Ubi Simo dicit: *vinginti mnas dabin?* Respondet Ballio: *Dabuntur.* Sed in sequenti scena sic se excusat Ballio: *Auferetur id præmium à me, quod promisi per jocum?* Quasi dicat: *Ego nec verè promisi, nec verè, aut ex formula fui stipulatus, sed jocosè, & quasi coactus.* Cui Simo respondet: *De improbis viris auferri præmium & prædam decet.* Quæ dixi de verbis passivis Latinis, eadem de Græcis dictum esse velim. In omni enim idiomate passivum solo supposito contentum est. Et quamvis vernaculæ linguæ careant omnino passiva voce, dicimus tamen, *corrèse, andase, acabòse la guerra, mejor se vive en el campo, que en la ciudad.* ubi solo supposito, etiam subintellecto perficitur oratio.

PARA-

PARADOXON V.

Unum uni contrarium est.

Plato in *Alcibiade secundo*, & præcipuè in *Protagora* sic ait: *Οὐκ ἔν (ὅνδε ἐγώ) ἐνὶ ἐκάσῳ τῶν ἐναντίων ἓν μόνον ἐστὶν ἐναντίον, ἔξ ἃ πολλὰ. i. Nōnne, dicebam ego, unicuique contrariorum unum solum est contrarium, non multa?* Hanc Platonis sententiam, contra cæteros & Græcos & Latinos Philosophos, verissimam puto. Non enim probari potest viris doctis esse virtutes in medio vitiorum sitas. Quare illud Horatii: *Virtus est medium vitiorum, & utrinque reductum.* & illud ejusdem: *Est modus in rebus, sunt certi denique fines, Quos ultra citraque nequit consistere rectum.* tum illa: *μὲν δ' ἄγαν, nihil nimis: πάντων μέτρον ἄριστον, Omnium modus optimus:* præcepta popularia sunt, & ad vulgi captum accommodata. Medium enim vulgò quæritur inter amare, & odisse: inter effusionem & avaritiam: unde illud tritum: *In medio consistit virtus.* At verò exactius rimanti, pressiusque hæc consideranti quomodo satisfaciet Aristoteles, quum unicuique morali virtuti duo vitia hinc inde constituerit? Nam primum omnium ipsemet Aristoteles fatetur virtutem non æqua portione in medio vitiorum collocari, neque ab utroque vitio æqualiter diffidere. Liberalitas etenim inter effusionem & avaritiam ita collocatur, ut effusioni propinquior longè ab avaritia separetur. Eodem modo fortitudo audaciæ proxima longè diffidet à timiditate. hicque ordo cæteris in virtutibus servatur. Jam igitur quomodo ab hac quæstione te expedies? Si timiditas audaciæ contraria est, quomodo audacia fortitudini ad-

E 2

ver-

versabitur, & fortitudo timiditati: quum præsertim vitia hæc duo simili posita à virtute non separentur, sed timiditas longissimè absit à fortitudine, & fortitudini jungatur audacia? Deinde Aristoteles ipse sic definit contraria. *Contraria sunt quæ sub eodem genere maximè distant.* Nunquam igitur sub eodem genere tria contraria, sed duo tantum inveniuntur. Quid quòd fortitudo & audacia in subeundis periculis versantur, at verò timiditas in fugiendis? non possunt igitur hæc inter se convenire. Ego meam sententiam sic astruo. Quum duobus vitiis duæ sint contradictiones, cujusque autem contradictionis duæ sint partes, una turpis, altera honesta: duobus utique vitiis duas virtutes repugnare oportebit.

Sunt præterea (ut ferè omnes testantur) proxima virtutibus vitia: & ita hæc illas mentiuntur, ut stannum, argentum; aurichalcum, aurum. Quæ fieri potest igitur ut fortitudo adversetur ignaviæ, cum qua nihil habet similitudinis? *Fallit enim vitium specie virtutis & umbra.* ut præclare scripsit Juvenalis. Cicero in *Partitionibus* uni virtuti unum tantum opponit vitium. *Cernenda sunt, inquit, diligenter ne fallant ea nos vitia, quæ virtutem videntur imitari: nam & prudentiam malitia; & temperantiam immanitas in voluptatibus aspernandis; & magnitudinem animi superbia in animis extollendis; & integritatem despicientia in contemnendis honoribus; & liberalitatem effusio; & fortitudinem audacia imitatur; & patientiam duritia immanis; & justitiam acerbitas; & religionem superstitio; & lenitatem mollitia animi; & verecundiam timiditas: & illam disputandi prudentiam concertatio, captatioque verborum: & hanc oratoriam vim inanem quædam profluentia loquendi.* Horatius item in arte Poëtica unum uni in scribendo vitium opponit:

Maxi-

*Maxima pars vatum (pater, & juvenes patre digni)
Decipimur specie relli: brevis esse laboro,
Obscurus fio: sectantem levia nervi
Deficiunt, animique: professus grandia turget;
Serpis humi tutus nimium timidusque procelle:
Qui variare cupit rem prodigialiter unam,
Delphinum silvis appingit, fluctibus aprum.
In vitium ducit culpæ fuga, si caret arte.*

Idem lib. 2. Epist. 2.

*Scire volam quantum simplex, hilarisque nepoti
Discrepet: & quantum discordet parcus avaro.*

Sed libet apponere tabellam Aristotelicam in tribus lineis: deinde nostram in quatuor lineis subjungam, in qua unicuique virtuti unicum duntaxat vitium respondebit.

	EXUPERANTIA.	MEDIOCRITAS.	DEFECTIO.
In metu & confidentia.	Audax.	Fortitudo.	Ignavia.
In voluptatibus & doloribus.	Intemperantia.	Temperantia.	Sensus expers.
In dandis accipiendisq; pecuniis.	{ Effusio. Nimius splendor.	Liberalitas. Magnificentia.	Avaritia. Sordes.
In honore & infamia.	{ Elatio animi. Ambitiosus.	Magnitudo animi. Modestia.	Puillus animus. Vacuus ab honore.
In ira.	Iracundia.	Lenitas.	Lentitudo.
In veritate.	Arrogantia.	Veritas.	Diffimulatio.
In jucunditate joci.	Scurrilitas.	Comitas.	Rusticitas.
In jucunditate seria.	Assentator.	Amicus.	Morosus.
In perturbatibus.	{ Pavidus. Invidentia.	Verecundus. Indignatio.	Impudens. Malevolentia.
	Plus.	Justitia.	Minus.

In periculis subeundis.

Μαινόμενος, furiosus, qui timoris vacuitate superat. *Ανδρεία*, fortitudo.
 Θρασύς, audax, qui fidendo superat. Cic. cum facinorosis audacter.

In voluptatibus corporeis sectandis.

Ακολασία, intemperantia. Cic. *Σωφροσύνη*, temperantia; modestia, cum libidinosis luxuriosè.

In erogandis pecuniis.

Ασπασία, ἀνελευθερία, effusio, *Ελευθεριότης*, liberalitas; largitio, profusio, luxuria. *Ελευθεριότης*, liberalitas; largitas, elegantia.

Idem in rebus magnis.

Απειροκαλία, θαναυσία, nimius splendor, Infolentia *Μεγαλοπρέπεια*; magnificentia, sumtuosus. *Μεγαλοπρέπεια*, sumtuosus. operaria.

In sectandis honoribus.

Χαυνότης, elatio animi, laxitas animi. *Μεγαλοψυχία*, magnitudo animi.

Idem in rebus parvis.

Φιλότιμος, superbus, ambitiosus. *Μοδestia*, caret nomine.

In ira, vel punitione.

Οργιλότης, iracundia. *Severus*, caret nomine.

In veritate promenda.

Αλαζονεία, arrogantia, jactantia. *Αλήθεια*, veritas, verax.

In jucunditate circa jocum admittenda.

Βωμολοχία, scurrilitas. *Ευπραπεία*, facetus, urbanitas.

In jucundis seriis admittendis.

Αρισκος, si non utilitate ducitur, blandus, placendi studiosus. *Φίλος*, affabilis, facetus, amicus Horatio.
 Κόλαξ, scurra si emolumentum causa.

In tractandis negotiis.

Αναίσχυτος, impudens. *Πρακτικός*, sollicitus, agilis.

In alterius gloria.

Φθόνος, invidentia. *Ζήλος*, æmulatio.

In periculis fugiendis.

Cautus; ἐυλαβής Cic. 4. Tusc. *Δειλός*, timidus, metuens, pavidus.
 A malis natura declinamus, quæ declinatio si cum ratione fiat, cautio appellatur: quæ autem sine ratione, metus.

In voluptatibus corporeis aspernandis.

Αποχή, ἐγκράτεια, ἀγνός, Abf- *Αναίσθητοι*, sensus expertes; continentia, continentia, castitas. *Immanitas* Cic.

In retinendis pecuniis.

Φειδωλός, Parcus. frugi. Juve. *Ανελευθερία*, tenacitas, avaritia, illiberalitas.
 Frugi laudatur avarus.

Idem in rebus magnis.

Καθαροί; φιλοκαλοί, mundi, *Μικροπρέπεια*. sordes, indecori, splendidi, elegantes. *ra*, parsimonia sumtus.
 Horat. lib. 2. Saty. 2. Mundus erit, qui non offendet fordibus.

In contemnendis honoribus.

Ολόκληρος; integritas, sanctitas. *Μικροψυχία*, parvus animus; pusillus.

Idem in rebus parvis.

Ταπεινότης, humilitas.

Αφιλότιμος, despectus; contemtor honoris.

In non puniendo.

Πρότης, lenitas, clementia, Αργησία, lentitudo; animi mansuetudo.

In veritate celanda.

Εἰρωνεία, dissimulatio. Socrates Βαυκοπανόργοι, Veteratores dictus est εἶρων. gloriosi.

In jucunditate jocosa repudianda.

Σιμὸς, severus, tristis.

Αγροικία, rusticitas, agrestis.

In jucundis seriis repudiandis.

Βαρύς, gravis, Cic. cum tristibus feverè, cum senibus graviter. Δύσκολος, δυσχερής, Asperitas, agrestis. Horat.

In detrectandis negotiis.

Αἰδέμενος, pudens, verecund.

Καταπλήξ, pavidus, timidus; remissus.

In alterius malis.

Νέμσις, Indignatio.

Επιχαιρεκακία, malevolentia.

DE
AUTORIBUS
 INTERPRETANDIS,
 SIVE DE EXERCITATIONE,
 PRÆCEPTA
 FRANCISCI SANCTII
 BROCENSIS,

In Inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices Professoris.

Juxta Exemplar Antverpiense anni 1581.

GENEVÆ MDCCLXV.

FRANCISCI
S AN C T I I
B R O C E N S I S ,

*In Inclyta Salmanticensi Academia Rhetorices
Professoris,*

DE AUTORIBUS INTERPRETANDIS,
Sive de Exercitatione,
P R Æ C E P T A .

MAJORIS esse semper credidi diligentiae aliena scripta retexere, quam nova proprio Marte componere. Nam ut opus conficias novum, si favente natura, praecpta quae traduntur à Rhetoribus capestas: facilis via erit, facillimoque negotio, quod velis, indipsceis. Hinc est, ut saepe videamus quosdam linguae volubilitate, quos si ad Poëtam quendam vel oratorem explanandum avocaveris, aut obmutescant protinus, suam incitiam confitentes, aut, quod frequentius est, magno conatu magnas nugae effutiant. Quare qui in componendo operam suam non spernit collocare, in retexendo aliorum scripta oportet quoque laborare. Hæc ratio ab Aristotele dicitur Analysis, qua spectare jubet operis jam confecti speciem num ad regulas & legem omnia sint accommodata, suisque omnibus partibus absoluta. Analysis igitur officium est totum opus, quod

quod susceperit explicandum, à capite retexere, & primum quæstionem invenire, hoc est, quid sit id de quo agatur. Deinde argumenta quibus id confirmatur, aspicere: & ad locos, unde sumpta sunt, referre. Postremò dispositionis leges animadvertere, in illaque & argumentationes, & methodum considerare. Videreque methodone doctrinæ, an prudentiæ usus fuerit auctor, cujus opus retexitur. Quæ omnia si enarratores librorum considerassent, non dubito quin sibi & aliis melius consulissent. Sed ut hoc exemplis illustremus, aliquas Horatianas Odas excutiamus ex libro tertio, quem hoc anno 1556. meis auditoribus explicavi: ubi sæpè supinam interpretationem negligentiam sum admiratus. Prima igitur Oda pro titulo habet: *Varia esse hominum ingenia variasque fortunas.* Quid hoc est, aut ubinam id canit Horatius? Longè alia Horatii mens est. Hac enim Ode docet tutiorem esse vitam illorum qui parvo contenti vivunt, quàm divitum & regum, quandoquidem omnibus moriendum est: neque amplæ opes & divitiæ possint aut curas levare, aut somnum reducere. Hæc tamen omnia vita tenuis præstat. Hæc igitur est exoptanda. In secunda Ode tolerari poterat epigraphe, non tamen omnino sententiam assequitur Poëtæ. Quum potius id sentiat, quod alibi dixit: *Quo semel est imbuta recens servabit odorem testa diu.* In tertia verò, quàm aliena sunt quæ præponuntur, ab his quæ scripsit Horatius? Quum in illa Oda Romuli sit apotheosis, qualem describit Herodianus in principio quarti. Quarta verò: Musarum amicos, docet, tutissimam vitam degere; curæque Diis esse: quod inductione probat. Cum ad quintam ventum est, fateor, risum non potui continere, quum *Augusti laudes*, pro Epigraphe legi. Consului deinde commentaria. O Deus bone, quàm foetide, quàm pueriliter argumenta eliciunt, Augustum majorem esse Jove, quando quidem

dem Jovem ex fama cognoscimus, Augustum videmus præsentem. Quum potius sit querela contra Romanos, qui quum ad decus & libertatem sint nati, non erubescant captivi vivere à patria procul. Incipit igitur Horatius ab indignatione: Neque credimus Jovem in cœlo regnare: nec Augustus mortalis habetur Deus, & urbis custos, quando hæc flagitia committuntur, ut miles Romanus Persis serviat, & Carthaginensibus. Sed omnia velle persequi longum est, omnia enim sunt ejusmodi. Quare inspicienda methodus est, in qua semper Horatius ita fallit auditorem, ut nisi Lynceis contemplare oculis, credas illum centum proposita in satyra una urgere: cum simplex & unum sit, quod unaquæque satyra vel epistola contineat. Experiamur id in Arte Poëtica, ad cujus expeditionem cum plures quàm ad vellus aureum properarint, nullus tamen quid auri lateret, hætenus demonstravit. sed lanam externam, eamque caprinam, pro aureo vellere omnes ostentant. Paucis igitur præceptis perfectum poetam nobis describit Horatius, quæ ordine optimo sunt collocata. Pisones invenio fuisse æditimos, quibus curæ fuit Comœdis præmia distribuere: quos credibile est petiisse ab Horatio normam qua id possent pro meritis præstare.

PRIMUM PRÆCEPTUM,

De fine & scopo quem intueri debet Poëta.

SIt quod vis scribere simplex duntaxat & unum. At dicat aliquis: Poëtæ his legibus non astringuntur: liberi enim sunt, quemadmodum & pictores. Falleris, inquit, si ista simpliciter accipis. Quis enim non irrideat pictorem illum, qui cum virginem pingere destinavit, pulcrum ei faciem tribuat, collum equinum, variisque plumis obtegat, pictura deni-

denique in atrum piscem desinat? Eodem igitur pacto poësis reprehenditur, *cujus inanes Finguntur spectes, ut nec pes, nec caput uni Reddatur formæ.* Quid igitur, dices, habet simile poësis cum pictura? aut unde proverbium emanavit, *Liberi poëtæ & pictores*? Dicam, si potero, paucis. Accedit aliquis ad pictorem, petens ut in tabella Venerem formosissimam depingat. Num pictor utetur illa sua libertate: & Venerem monoculam effinget, barbaram, obequitantem, manibus hastam tenentem? Minimè, inquis, sed ei reddet illam formam quæ maximè Venerem deceat. Rectè sanè judicas: nec hic aliqua pictoris erit libertas: sed in his, qui in tabula sunt loci vacui circa Venerem. Nam in illis concessum est pictori, aviculas, flores, arbores, flumina pro arbitrio depingere; neque vitio vertetur illi, si multi varique generis flores ex una radice pullulent (quanquam natura semper est intuenda). Sic Poëta si Achillem cantandum suscipiat, nulla utetur licentia artis, ut nunc timidum, nunc fortem describat: alias pium, rursus deorum contemptorem: sed semper idem erit, qualem fuisse accepimus. Dum tamen hujus egregia facta Poëta concinit: pro libito Lucum describet, vel flumen, vel Dianæ aram, vel pluvium arcum. Atque etiam hæc cum moderamine certaue lege: non enim semper his locus est: nam qui non debito loco mihi lucum describit, aut sæpè id facit, suspicionem ingenerat, nihil illum melius scire: quemadmodum iners ille pictor, qui ubique cupressum appingebat, etiam in naufragiis. Quare danda opera est, ut id quod aggreddimur, sit unum, eodemque tenore procedat: Ineptum enim figulum judicabimus, qui amphoram coeperit instituere, urceolumque ex suscepta massa confecerit.

SECUN-

SECUNDUM PRÆCEPTUM.

ITa vitia sunt conjuncta virtutibus, ut fallant oculatissimos quosque nisi arte discernantur. Id probat inductione. Brevitas virtus est eximia in oratione, ut scripsimus *cap. De narratione*. Hanc verò dum sequi cupio, in vitium obscuritatis delabor. Præterea, tres sunt scribendi characteres, teste Cicerone. Nam tenuis & gracilis est stylus, acutus, omnia docens, non amplificans, subtili quadam & pressa oratione limatus: hunc qui volunt sectari, ita sese extenuant, ut serpere humi dicantur ab Horatio. Est & alius stylus plenus, cum ampla & sententiarum gravitate & majestate verborum, vehemens, varius, copiosus, gravis: ad permovendos & convertendos animos instructus: hunc qui affectant, si arte careant, pro gravibus & grandiloquis, turgidi & inflati sunt: ut, *Torva Mimalloneis implerunt cornua bombis*. Ille enim stylus turgidus & inflatus est, non sublimis. Est & alius stylus interjectus, intermedius, & quasi temperatus ex utroque, vicinus amborum, utriusque particeps, vel potius expers, uno tenore in dicendo fluens, ornamentis modicis verborum sententiarumque orationem picturans. In quo Virgilius excelluit in Georgicis. Hunc vocat Horatius *levem*, id est, splendentem & nitidum, quem qui sine arte modulari student, carmina sine nervis & animis componunt. Varietas insuper virtus maxima est in poësi, solet enim animos mirum in modum allicere: sed hanc comitatur vitium vel maximum: Nam qui cupiunt variare rem aliquam, nulla lege aut arte id facientes, portentose delphinum filvis appingunt, fluctibus aprum; credentes hanc esse veram varietatem. Denique dum vitium fugimus stulti, in vitium incidimus. Neque satis est artem in una alterave parte callere, quum tot Poëtæ sint necessaria: nam infelix ille faber est, qui

qui capillos & ungues ad amissim exprimit, si totam statuam nescit partibus suis adaptare. Nec ille formosus est, qui nigros oculos nigrumque capillum est sortitus, si tamen deformis nasus totam oculorum præstantiam deturpat. *Molles capillos* dixit quum de ære loquatur, id est, aptos & ad vivum depictos. Sic Virgilius:

*Excudent alii spirantia mollius æra. Idem.
Et molli circum est ansas amplexus acantho. Martial.
Nec Triviæ templo molles laudentur honores.*

TERTIUM PRÆCEPTUM.

De Collocatione Rerum & Verborum.

Sumite materiam, &c. Optima dispositione nihil pulchrius. Huic igitur incumbat Poëta: observetque qua methodo sit disponenda materies: diximus esse methodum prudentiæ, atque doctrinæ. Horatius prudentiæ ordinem in poëtis probat. Non enim ut quæque natura prima sunt, ita primum narranda: sed dicenda primum, quæ primò dici possunt: pleraque differenda & in præsens tempus servanda. *præsens tempus* vocat proprium, & commodam opportunitatem: quædam verò retinenda & amanda: quædam omnino repellenda. Si quæras quomodo tantam rem assequaris, accipe præceptum.

*Sumite materiam vestris qui scribitis æquam
Viribus, & versate diu quid ferre recusent,
Quid valeant humeri:*

Nam qui rem de qua dicturus est, bene legerit, id est, selegerit, & perpenderit: neque methodo & ordine lucido destituetur, neque etiam facundia. Omnis autem oratio (ut cum Quintiliano loquar) constat aut ex his quæ significantur, aut ex his quæ significant, id est, rebus & verbis. Quare Horatius hoc in loco de collocatione simul & inventionem

tionem verborum differit: *In verbis etiam tenuis &c.* Quasi dicat in verbis collocandis memor esto proverbii, *Communia novè, nova communiter.* Nam si ex verbis tritis & obviis cuilibet tuam telam texueris, & in collocatione aliquid ingenii ostenderis, novus & nitidus apparebis. exempla non longè petantur; nam ipse apposuit Horatius, quum *juncturam* appellat *callidam*. Callidum enim, quum de homine dicatur, novè tribuit juncturæ. Novè item ex verbis tritis dixit Virgilius,

Et pontem indignatus Araxes.

Hic nullum nomen novum est: cum junctura sit nova & pulcherrima. Idem:

Ferrumque armare veneno.

Addit etiam Horatius licere novis rebus nova nomina invenire. M. Cornelius Cethegus Annibalis temporibus consul fuit. G. Cornelius Cethegus annis octo post creatus consul & in Hispaniam missus xv. millia Hispanorum uno prælio cecidit. Hi igitur Cethegi (ut conjectari par est) non togati more Romanorum obambulabant, sed veste militari (quæ *cinctus* dicitur) induti. Quare Horatius novum morem novo vocabulo nominavit; appellavitque *cinctus*. Sed pudenter (inquit) hac utamur licentia, id est, semper cum aliqua præfatione temperetur. qualis est; *Ut ita dicam: ut sic loquar: liceat sic nominare.* Cicero: *Nam & grandiloqui, ut ita dicam, fuerunt. Et nova sictaque.* Etiam aliquando, inquit, nulla cogente necessitate verba poteris effingere, non tamen pro libito, sed ex Græcis fontibus derivata: ut, *Rhetorica, Dialectica, Philosophia, triclinium, dica pro lite, acta pro littore.* Virgilius:

At procul in sola secretæ Troades acta.

Hinc Martialis carpit Æmylianum, quod *Mstyllum* pro coco dixerit, ductus Homeri versiculo: *Μισυλλων τ' ἀρα*
Fr. Sanctii Oper. Tom. II. F

τὰρα τ' ἄλλα, id est, *secabant sanè alia*. Quare, inquit Martialis:

Si tibi Misyllus cocus Æmyliane vocatur:

Dicetur quare non Taratalla mihi?

Ergo parcè detorquenda sunt nomina & cum iudicio. Ac tandem linguam Latinam ditare cur non licebit, vel nulla cogente necessitate, etiam si à Græcis nihil mutueris? Nam Cicero primus dixit *favorem*, & *urbanum*. Terentius, *obsequium*. Plautus & Ennius multa finxere nomina. Horatius addidit pro exemplo (*Invideor*.) Ultimum denique præceptum circa verba collocanda est, ut possimus aliquando vetusta & obsoleta vocabula renovare, ut *prosapiam*, pro genere, *olli* pro *illi*, *fuat* pro *sit*, *indugredi* pro *ingredi*. Hæc omnia pulchra similitudine, & argumentis à minori dictis confirmat: usumque plurimum valere contendit.

QUARTUM PRÆCEPTUM.

Singula quæque locum teneant sortita decenter.

Rosciius apud Ciceronem caput esse artis decere, solebat dicere: quod tamen unum id esse; quod tradi arte non posset. Et Cicero ipse: *Est* (inquit) *eloquentiæ*, sicut reliquarum rerum fundamentum sapientia. Ut enim in vita, sic in oratione nihil est difficilius, quàm quid deceat videre. Προπον appellant hoc Græci, nos dicamus sanè decorum: de quo præclare, & multa præcipiuntur, & res est cognitione dignissima. Hujus ignorance non modò in vita, sed sæpissimè & in poematis, & in oratione peccatur. Est autem quid deceat oratori videndum; non in sententiis solùm, sed etiam in verbis. Non enim omnis fortuna, non omnis honos, non omnis auctoritas, non omnis ætas, nec verò locus, aut tempus, aut auditor omnis eodem aut verborum genere tractandus est

est aut sententiarum. Hoc autem in re, de qua agitur, positum est: & in personis & eorum qui dicunt, & eorum qui audiunt. Hæc Cicero. Nunc nostrum Poëtam audiamus omnia hæc fusius tradentem. Agit enim primò de decoro verborum, id est, pedum sive carminum, deinde de re ipsa: hoc est Tragœdia & Comoedia. Postea de personis, & eorum ætatibus.

Res gestæ regum. Non omnia, inquit, eodem carminis genere sunt celebranda: indecorum enim fuerit Lyricis carminibus bellum Trojanum exarare. Quare res gestæ regum & horrida bella heroico carmine celebrari debent: quod satis Homeri poësis ostendit. Elegiaco carmine primùm querelæ tantùm scribebantur: unde *Elegum* dicitur, id est, flebile. Postea tamen res lætas est complexum, & amores. Hujus carminis inventor incertus est: quamvis Terentianus Maurus Callionum dicat. Iambico carmine scriptæ sunt imprecationes: inventor fuit Archilochus. Id enim sentit Horatius quum dixit (*proprio*.) Scribuntur hoc pede Tragœdiæ & Comoediæ: quia maximè aptus est alternis sermonibus, id est, interrogationibus & responsionibus, ut inquit Aristot. Et Cicero in *Orat. perfecto*: *Magnam* (inquit) *partem ex Iambis nostra constat oratio, Natus est etiam rebus agendis*, id est, tractandis. Unde in actus dividitur Comoedia. Lyrico versu referuntur hymni, encomia, & Olympica certamina, in quibus Pindarus pugiles celebrat, & reges equis vincentes: referuntur & amores juvenum, & libera convivia.

Descriptas servare. Indignatur Horatius, & in illos invehitur, qui se putant Poëtas, si versum claudere dixerint: quasi eodem carmine scribatur Comoedia, quo Tragœdia. An non ita est? nōne iisdem iambis, iisdem trimetris, eadem denique lege metimur carmen Comoediæ & Tragœdiæ? Verum est: sed in decoro maxima est differentia: nam senarius comicus non ferè differt à sermone populari & communi. Senarius Tragicus

gicus figuris & tropis, historiis, fabulis, similibus est refertus. Exempla ponit Horatius: *Versibus* (inquit) *exponi tragicis res comica non vult*. Expende versiculum hexametrum, quam longè absit à majest te carminis, nihil habet poëseos præter pedes: Comicis denique verbis & popularibus, & minutis est compositus: Præterea uno versu absolvit rem Comicam. Attende duos sequentes quàm Tragicos, quàm tropis & figuris ornatos. *Indignatur item &c.* Quamvis aliquando contingat, ut decorum ita postulet, ut Comœdia attollatur, Tragœdia deprimatur. Attende quibus verbis id dicat Horatius, & quomodo duobus versibus eisque paulum ornatoribus de comœdia loquatur: & tragœdiam uno versiculo absolvat. Subdit nihilominus utriusque parti exemplum: Nam quomodo Comœdia vocem tollat, declaravit exemplo irati Chremetis: quo verò pacto Tragœdia se gerat submissius, exemplo Telephi & Pelei, qui quum essent à patria terra exules, & pauperes, in Tragœdia inducebantur humili sermone utentes, & ampla magnificaque verba projicientes, id est, abjicientes. Nam si aliter inducerentur, riderent auditores, aut dormitarent, supinam Poëtæ negligentiam notantes qui decorum personarum non animadverterit.

QUINTUM PRÆCEPTUM.

De motu Animorum.

Non satis est pulchra esse, &c. Hoc præceptum pendet à superiore: adhuc enim de decoro personarum servando agit: sed quia insuper tria videnda sunt Poëtæ, ut doceat, moveat, & delectet: agit nunc de præcipua illa parte, quæ posita est in motu animorum. Nam cæteræ partes hanc comitantur: docere enim sive probare necessitatis est, delectare suavitatis, flectere victoriæ. Qui igitur permovendi præcepta tradit, reliquarum tradit. Hoc verè est quod tradi arte non

non posse dicebat Roscius. Nihilominus tamen utilissimas admonitiones Horatii audiamus. Prima est: si vis alios ad lætitiā, dolorem, iram, misericordiam, & ad alios hujusmodi affectus pertrahere: teipsum prius iisdem move. Hoc præceptum non minus ad Poëtā ipsum, qui scribit, quàm ad actores sive histriones pertinet. Unde legimus Æsopum illum celebrem histrionem quum Atreum ageret, ita ira excanduisse, ut scepro percussum tribuit Quintilianus, ut diximus quum de epilogo egimus. Secunda admonitio: Intuendæ sunt personæ dignitates, ut servus, dominus: ætates, ut senex, juvenis: sexus, ut matrona, nutrix: officia, ut mercator, arator: nationes, ut Colchus, Assyrius: patriæ, ut Thebanus, Argivus. Si verò queras quomodo in his te debeas gerere, quidve faciendum: postquam hæc consideraveris, ipse tibi demonstrat Horatius, qui non solum quid faciendum, sed quomodo id fiat ostendit. Considera, inquam, epitheta quæ in præcipiendo apposuit, & regulam habebis brevem quidem illam, sed magni momenti. Senex, inquit, depingendus est *maturus*, juvenis *fervidus*, matrona *potens*, *sedula* nutrix, &c. Tertia præclara & à paucis intellecta admonitio. Aut scribis res notas & ab aliis celebratas, aut novam & invisam arripis scribendi materiam. Si notam rem scribis, famam sequere: non enim licebit tibi à fama discedere: nec Polyphemum, aut Achillem, aliter quàm ab Homero depinguntur, fas erit tibi depingere: nec Medeam nisi ferocem & invictam, &c. sin autem nova scribis, sibi convenientia sige: hoc est, servetur ad imum res illa qualis ab incepto processerit, & sibi constet. Denique in rebus jam notis standum est alieno decoro: in nostris verò standum est naturæ & philosophiæ rationibus. Id quomodo possis assequi, statim aperiet: nunc ex ipsa re quæstionem natam

prius dissolvit: in qua quæri solet: Major ne laus & fama nobis accrescat ex publica materia, quam ex nostra & nuper inventa. Quæstionem breviter absolvit, inquit: Quemadmodum difficilius est publicam materiam propriè dicere (quia omnibus ex æquo est proposita, & plures habet iudices) ita potior laus & major sequitur Poëtam, si res communes sibi facit proprias, quam si primus indicta proferret. *Et rectius*. i. melius & cum maiore laude ex historia Homericæ compones Tragœdiam, quam si novam tu teipse excogitasses.

Publica materies, &c. Nunc exequitur præcepta quæ servanda sunt illi, qui publicam materiam conatur efficere suam. Primum ne moretur in periodis vilibus, periodum vocat *orbem*: deinde ne sit fidus interpres; cuius officium est verbum verbo reddere: aliqua etiam prætermittantur, quæ si cantare coneris, aut turbabunt ordinem, aut sibi pugnabunt: denique te arctatum & implicatum cernent, qui novè runt historiam: nec incipies inflatus, ut scriptor ille Cyclicus: *Fortunam Priami cantabo. &c.* Nam qui sic incipit, majora promittit: quod si postea non præstat, ridebitur. Ex hoc loco, quidam ineptissimè reprehendunt Lucanum: *Bella per Emathios: Silium Italicum, Ordior arma, quibus: Staium, Magnanimum Æacidem formidatamque Tonanti Progeniem.* Quasi verò vetet Horatius à magnis principiis exordiri, si totum opus consonet principio. Sed illos taxat qui magna pollicentur, & nihil ostendunt. Id quod appositissimo declaravit exemplo: *Parturiunt montes, nascetur ridiculus mus.* in quo versu adhuc notabis, primam partem gravibus compositam verbis magnum quid enunciare: secundam ita paulatim decrescere, ut in unam dictionem monosyllabam desinat, epitheto etiam apposito ex gracilibus literis, *i, & u.* Nunc omnia præcepta quomodo servavit Homerus, demonstrat, qui bellum Trojanum

Hæc 17. carmina videntur alieno loco posita: locum habent post illa: Amphora capiti insitui curv. Nam hic agit de partibus Tragœdiæ, de cuius initio regulæ tradi non possunt.

& Ulyssis historiam à multis decantata & in ore omnium posita, propria & sua effecerit, ut scriptor belli Trojani dicatur, quum plures belli Trojani extiterint scriptores.

Tu quid ego & populus, &c. Secundam partem aggreditur, quum ex nobis aliquid gignimus. In hac parte, inquit, non standum est famæ, sed ex morali philosophia eruenda præcepta: quæ tibi omnia collecta proponit Horatius plenius ac melius Chrysippo & Crantore. Maximè tui operis, ait, decorum servabis, si ætates cujusque personæ loquentis considerabis. Hæc omnia plana sunt: solum adnotabo in senum ætate; malè intelligi à Laurentio Valla versiculum illum, *Laudator temporis acti se puero*: non enim ordinandum est, laudator se puero, sed acti temporis se puero.

SEXTUM PRÆCEPTUM,

De Rerum decoro, vel de Comœdia & Tragœdia, & ipsarum partibus.

NEc hoc præceptum aliud est à quarto; diximus enim decorum versari circa personas, & res: sed perspicuitatis gratia separamus, simul quia Horatius ad Tragœdias & Comœdias totum se convertit. *Aut agitur ergo res in scenis, aut acta refertur.* Hæc distinctio huc spectat, ut quæ optima credideris in actione, minimè narrentur esse facta, sed agantur palam: nam quæ videmus, validius mentem excitant, quam quæ audimus. Quædam tamen etiam si sint admirabilia, potius narranda sunt, quam in theatris peragenda: Circa hoc decorum reprehensus fuit Euripides (ut ait Aristot.) quòd Medeam in theatro fecerit filios suos trucidantem, denique nefaria aut incredibilia non oculis, sed auribus objiciantur.

Neve minor quinto. Quoniam Tragœdia (ut ait Aristot.)

Aristot.) actio est unius solis, vel paulò plus minusve: in quinque actus videtur propriè posse distribui, ut temporis servetur decorum. *Nec Deus interfit, nisi magnopere causa postulet: nec quatuor personæ simul loquantur*: quod & si sæpè facit Terentius, ita tamen ordinat sermonis seriem, ut nihil sit impedimenti, aut confusio: nam si tres loquantur, quarta ex occulto sola loquitur: & loquentium sermones aucupatur.

Auctoris partes chorus. Nunc illa Horatius aggreditur, quæ aut sunt ex fabula, aut fabulæ partes: ut chorus, tibiæ, tibicen, episodica, sive Satyri.

Chorus, inquit, auctoris partes defendat, id est, aliquando in auctoris laudem secedat; non enim ex ipsa fabula constat chorus, sed ex his qui extra fabulam sunt, ut populus aut nymphae, aut aliquid simile. Defendat officium virile, hoc est, in virtutis laudem sit multus. *Officium virile*, quid sit, video à multis ignorari: nihil aliud tamen est Aristoteli, quam virtus ipsa. *Ethic. libro primo, cap. 7.*

Tibia in fabulis antiquis tenuis erat, paucisque prædita foraminibus: sed postquam crevit populus: & tibiæ, & tibiæ ornamenta sunt adaucta. Major enim populus, & qui minus attentus quam antea conveniebat, propter diurnas comessationes, majore tibia erat excitandus.

Tibicen qui ante sedens canebat, postea cœpit Scenicis vestibibus ornari, & per theatrum syrma trahens spatari.

Carmina quæ antea à Musicis canebantur, communia erant, & popularia: postea adeò res rediit, ut cum Delphicis oraculis concertarent, adeò eloquentiam & Divinam sententiam redolebant.

Carmine qui Tragico, &c. Agit tandem Horatius de Episodiis ut vocat Aristot. quos hic vocat *Satyros*. Locus hic est obscurissimus, & à nemine hætenus (quod sciam) animadversus. Epifodiam est (ut ait Suidas) id quod inducitur & adjicitur præter legitimam fabulam risu gratia. hoc vocat Horatius *Satyros*, vel Faunos, vel

vel Silenos. Hispani vocamus *Entremeses*, quòd inter medias actiones irrepan. Unde igitur hæc Epifodia ortum habuerint, declarat, inquit: Poëtæ tragici, etiam si graves sint & asperi, tentaverunt an risum possent elicere salva tragica gravitate: quare *Satyros* nudaverunt, id est, inverecunda induxerunt Epifodia, quia functus sacris auditor & benè potus, & sine lege & ordine sedens, erat joci & aliqua novitate detinendus. *Verùm ita risores, &c.* Satyri in Tragœdia risu ciendi gratia quamvis inducantur, memineris tamen te Tragœdiam agere: & ita risum attemperandum esse, ut Tragœdiam deceat. Nam quid magis indecorum, quàm si rex aliquis aut heros pulcherrimis & regalibus conspectus vestibibus, subito vilissimum dicendi genus arripiat? aut contra ne videatur humili sermone uti, ita infletur, ut nubes transcendere videatur? Tragœdia denique inter protervos *Satyros* paulum interfit pudibunda, similis matronæ gravi, quæ festis diebus aliquando cogitur choreas ducere. *Non ego inorn.* Quo stylo componenda sint epifodia docet. Scio, inquit, moris esse, ut satyri scribantur verbis inornatis, id est, communibus: & dominantibus, id est, propriè unamquamque rem, etiam obscœnam, enuntiantibus. Sed ego non solum his ero contentus verbis propriis & significantibus: nec solum illud observabo, ut Silenus in Satyra multum distet ab ancillula protervula & audaci, quæ est in Comœdia: Hæc enim observanda sunt: sed non solum (inquam) his ero contentus: sed ex notis & communibus verbis tale texam carmen, quale quisque se posse præstare credat: quum tamen id experiatur, frustra erit, ludetque operam. Nam, ut diximus, callida junctura tritorum verborum tantum potest, ut nova & inaudita videris efferre. Satyri denique in Tragœdia nec sint nimium lascivi, nec obscœni & spurci: nam offenduntur equites, qui spectant Tragœdiam, & reliqui homines, etiam viles, nec probant, nec præmio dignum judicant Poëtam: Vide adag. *Ciceris emtor.*

His sex præceptis, aut veriùs, quatuor, complexus est Horatius quicquid ad perfectionem poëseos spectare poterat. Nunc aliquas prosequitur quæstiones, quæ ab illis præceptis pendent: quas in hunc locum distulit, ne præceptorum turbaret claritatem. Nam qui præcipit, brevis esse debet.

Poetæne Græci an Latini diligentiores, & de pedibus.

Syllaba longa brevi subiecta vocatur Iambus; Pes citus: unde etiam trimetris accrescere jus sit Nomen Iambeis. Quum senos redderet ictus, Primus ad extremum similis sibi: non ita pridem, &c.

Fabula, inquit, constat ex pedibus iambicis: Iambus porro ex syllabis duabus, prima brevi, altera longa: qui pes adeò currit celeriter ut fas sit, & jus iambico senario accrescere nomen trimetro. Id est, quum sit senarius, propter celeritatem aptè etiam vocatur trimeter: de quo dixit Quintilianus: *Sex enim pedes tres percussiones habent.* Hic, inquam, iambicus senarius, quum senos olim ictus reddebat, ex puris iambis constabat; sed jam, non ita pridem, recepit in locis imparibus spondeos socios ut gravior aliquanto exaudiretur: non tamen ita socium admisit spondeum, ut illi cederet secundum locum, aut quartum, nec etiam sextum, quæ sedes propria iambici est. Verbum (*jussit*) divisi in jus sit: ut infra, *sit jus, liceatque perire Poëtis.* Hunc pedem & hanc legem nec Accius nec Ennius in suis tragœdiis servaverunt. Quid ergo agit uterque? Mittit in scenam versus quidem sonoros, sed properatos, & carentes cura & lima, atque ita premit, id est, cudit & vix exprimit, ut appareat ignorasse artem. Et quod pejus est, sic se defendit. Quis est aut quotusquisque qui inter agendum possit judicare legitimus ne sit iambus nec ne? Præcipue quum Romanis Poëtis hæc indigna sit concessa venia? Ah, quantò rectius esset, si Poëta quum

quum carmen condit, visuros cunctos crederet peccata, quæ committat. Hoc vitare culpam est, non laudem mereri, & intra spem veniæ securitatem sibi promittere. Quid igitur agendum? Evolve Poëtæ Græcos, ad illorumque normam tua scripta dirige. Nam qui Plautum conatur imitari, nec versus faciet, nec jocos homine docto dignos unquam proferet.

Unde ortum habuerint fabulæ: & quis quæque in his invenerit.

Ignotum Tragiciæ. Thespis Poëta primum invenit tragicædiæ, actoresque plaustris circumvehebat fæcibus perunctos, ne agnoscerentur. Æschylus tragicus invenit personas quibus actorum obtegeret vultus, & agere instituit in theatris, idemque grandiloquentiam, & cothurnos invenit. Postea inventa est Comœdia vetus, quæ maxima cum libertate notabat pravos civium mores. sed hæc licentia lege cohibita est, & chori sublati sunt. Hæc de Græcis. Latini autem omnia cum laude tentarunt, nec minus clari fuissent lingua quàm armis, si quæ scribebant, voluissent limare: poëma verò nisi sæpius castigetur, reprehensione non carebit.

Utrum ingenium an ars plus in carmine condendo valeat.

Ingenium misera. Dicebat Democritus poëtæ non fieri, sed gigni, quare ingenium sive natura & furor ille insitus efficit Poëtam, non ars. Hanc quæstionem paulò post dissolvit Horatius: nunc irridet illos, qui huic Democriti dicto adhærentes, nec ungues, nec capillos, nec barbam abscindunt: & secreta loca petunt; & balnea vitant: quasi illud sit quod Poëtam possit efficere. Addit ridens: ô me dementem, qui quotannis bilem purgo, & munditiis indulgeo: quod si non fecissem, jam in celeberrimum Poëtam evasissem. Sed

Sed quando hac non successit, ero præceptor Poëtarum: & quid optimum efficiat Poëtam, ipse nihil scribens, docebo. Proponit autem se dicturum quod in his carminibus sequentibus continetur: quod cum expleverit, finiet artem.

Unde parentur opes:

Quid alat formetque Poëtam:

Quid deceat, quid non,

Quod virtus, quod ferat error.

Hæc est materia dicendorum usque ad finem libri. Unde parentur opes egregiè docet, inquiens: *Scribendi rectè sapere est, & principium, & fons.* Quasi dicat, sine sapientia, sine philosophia, inane est quicquid scribis. *Rem tibi Socraticæ.* Admonuimus superius ex Quintiliano constare orationem ex rebus & verbis. Et Cicero in partitionibus vim Oratoris in rebus & verbis esse dixit. Idem in calce secundi de Oratore: *Verba igitur, inquit Crassus, mihi reliquit Antonius, rem ipse sumpsit.* Et noster Horatius in principio artis: *Cui lecta, inquit, potenter erit res. & infra: In verbis etiam tenuis cautusque serendis.* Eodem ergo pacto in hac parte inquit: Quum ex rebus & verbis constet oratio: Res ab ipsa philosophia sunt petendæ, & à Socratica doctrina: nam sine philosophia nullus extitit unquam Poëta: Quam si rectè calluerit, de verborum inventionem jubebo illum esse quietum, aut saltem non sollicitum. Nam qui didicit quid debeat patriæ, quo amore parentes, quo amici, quo hospites amandi, & cætera quæ adjecit Horatius: non multum laborabit in inveniendis propriis cujusque rei nominibus: Verba namque faciliè sequuntur rem prævisam. Hac aliquanto longius congeffi, ut intelligamus quid voluerit Persius in tota prima Satyra: qui reprehendit scriptores qui repentinè Poëtæ sunt effecti, qui quum *versus inopes rerum, nugæque canoras* effutirent, se perfectos Poetas existimabant. Quare meritò incipit exclamando: *ô quantum est in rebus inane:* in rebus,

in-

inquam, non in verbis, nam *Pædius crimina rasis librat in antithetis, doctus posuisse figuras.* Denique quamvis verba sint leuissima, versulque politissimi, non carent acerrima reprehensione: quia, ut inquit Cicero: *Si res non subest ab Oratore percepta & cognita, aut nulla sit oratio necesse est, aut omnium irrisione ludatur.* Quid est enim tam furiosum, quàm verborum vel optimorum atque ornatissimorum sonitus inanis, nulla subiecta sententia, neque scientia? Hæc ille: quæ omnia optimè declarant scopum Persii in tota prima Satyra. *Gratiis ingenium, Gratiis dedit ore rotundo Musa loqui.* Hos igitur imitaberis qui, nisi laudis, nullius rei fuerunt avari. Contrà verò Romani toti sunt in pecuniis acquirendis, qui jam à pueris se totos dedunt numerandi arti, & si fieri posset assem in centum aut mille partes poterunt dissecare, quum tantum in duodecim dividatur. Accedat exempli gratia filius Albi qui rogetur à præceptore suo sic: Si de quincunce remota est uncia, quid remanet puer? eia citò, jam poteris dixisse. Respondet: Triens. cui præceptor: en, bene, jam tu puer poteris rem tuam servare: sed age, si additur uncia, quid fiet? respondet: semis. Itaque, si additur uncia, quid fiet? respondet: semis. Itaque quum ita in pecunias intendant animum Romani, quum fieri potest, ut duratura carmina possint exarare?

Aut prodesse volunt, aut delect. Secunda hæc pars est, quæ docet, *quid alat, & formet Poëtam.* Nam quum tria sint Poëtarum genera: vel potius tres Poëtarum scopi: in quo velis excellere, considerandum est. Quidam volunt prodesse tantum, ut Theognis apud Græcos, apud nostros Cato ille qui circumfertur. Quidam delectare tantum, ut Ovidius in Metamorph. Quidam verò utrumque, ut Homerus & Virgilius. hoc genus longè cæteris antestat: hi Poëtæ sunt qui leguntur, & vivunt æternum. In quibus si fortè sit aliqua incuria, ignoscendum est, nam & peritissimi sagittarii aliquando aberrant ab scopo, & doctissimi musici dissonantiam efficiunt. At contrà, *ut librarius, id est,*

libro-

librorum scriptor, si sæpius peccet; venia caret: & citharædus qui semper eadem oberrat chorda, ridetur & exploditur: sic Poëta, qui semper eodem revertitur, comparatur Chæriilo pessimo Poëtæ, quem, si bis aut ter aliquid acutè protulit, miror: quemadmodum etiam indignor quoties egregius Poëta Homerus dormitat. Notabis autem quomodo explanaverim versiculum contra omnium opinionem. Nam dictio (*quandoque*) apud Horatium semper pro (*quotiescunque*) accipitur. Vide Odam primam & secundam quarti Carminum. Expone igitur alia disputatione, sic, quemadmodum pessimum Poëtam miror, quando bis aut ter bonus est, ita indignor quotiescunque bonus dormitat Homerus. *Ut pictura poësis Erit, quæ si prop. Tertium documentum, quid deceat, quid non.* Decet enim considerare in rebus omnibus tolerabilem esse mediocritatem, non autem in poësi, quæ nisi fuerit optima, contemnitur: Causam reddit Cicero in fine primi de Orat. *A quibus, inquit, nihil præter voluptatem aurium quæritur, in iis offenditur, simul atque immittitur aliquid de voluptate.* Et ipsemet Horatius egregia hoc probat similitudine. Quum tamen hæc ita sese habeant, ut in rebus cæteris sit mediocrè laudandum, & Poëta non nisi optimus probetur: tamen omnes audent versus fingere, & indignum putant, si poësin ignorent: quum cæterarum rerum se esse rudes dicere non erubescant, ne rideantur ab astantium corona. Expedit etiam Poëtæ ut emendet quæ scripserit, & doctis etiam tradat emendanda. Deinde ne præcipitet opus, sed domi per multos annos retineat, quia domi subinde corrigitur, at postquam evolavit, *nescit vox missa reverti.* Nunc huic parti coronidem addit Horatius de præstantia & antiquitate artis Poëticæ disputans: quod non alia causa facit, quàm ut ad rem præclaram excitet juvenum animos: & tot præcepta ne pertimeant subire, quando quidem ars ipsa præstantia sua his & maximis aliis sudoribus non sit indigna.

Na-

Natura fieret. Ultimum hoc est quod proposuit: quò virtus & ars nos ducat, quòve error & artis ignorantia. Locus hic aptus est ad discutiendam quæstionem illam plûsne ingenium valeat an ars, quam quæstionem prius tetigit, nec solvit. Hic autem differendum est de præstantia artis, & de ignorantia malis. Respondet itaque, Nec artem sine natura, nec naturam sine ingenium sine doctrina quicquam proficere affirmo: ambo præcipua sunt, & inter se connexa. Sed si liberè sentiendum est: qui student optatam metam consequi, à teneris unguiculis industria, laboribus, vigiliis se macerent oportet. Nam si in Olympiis non accipit coronam, nisi qui multa tulit, nisi qui ab ipsa infantia se exercuit, nisi qui Venere & vino abstinuit: Et si cantores, ut in Pythiis ludis excellant, non nisi plurimis laboribus & industria id assequuntur: quorsum tu in arte omnium præclarissima sine doctrina, labore, sudore, sed solo ingenio & natura vis egregius haberi? Aspice rursus qui ingenio fretus tibi Poëta videris, quot te sequantur incommoda: Primum quoniam tu teipsum fallis, omnes te decipiunt. Nam scis comitem horridum (ut ait Persius) *trita donare lacerna; scis spondere levi pro paupere & eripere atris litibus;* deinde tradis illi carmina emendanda: Et verum (inquis) amo: verum mihi dicito de me. Ille quid? Laudabit & in cælum tollet, tundet pede terram, denique derisor plus quàm laudator verus movetur. Multò sapientius magnates agunt, quum aliquem volunt probare, an sit amicitia dignus: torquent enim vino: & ita interiores omnes cogitationes scrutantur: juxta proverbium: *In vino veritas.* Qui adversus factos veros judices vult adhibere, similes eligit Quintilio, qui nullo habito personarum respectu, vitia notabat; quæ si defendere conarè, te missum cum tuis carminibus faciebat. Hinc arrepta occasione Horatius describit nobis optimum carminum emendatorem, *Ut mala quem scab.* Hoc aliud malum est, quod